

**Univerzita Pardubice
Fakulta filosofická**

První fáze života Visegrádské skupiny 1991 – 1997

Tomáš Bašta

Bakalářská práce
2009

Klíčová slova

Visegrád, integrace, mezinárodní spolupráce, společenství, deklarace, střední Evropa, Evropská unie, summit, stagnace.

Keywords

Visegrad, integration, international cooperation, community, declaration, central Europe, European Union, summit, stagnation.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v univerzitní knihovně UPCE a používána ke studijním účelům.

Ve Světlé nad Sázavou dne 29. května 2009

Tomáš Bašta

Obsah

Úvod	1
1 Předpoklady vzniku Visegrádské skupiny	3
1.1 Pád komunismu a první snahy o návrat Československa do Evropy	3
1.2 Střední Evropa, myšlenka středoevropské spolupráce a československá zahraniční politika	5
1.3 Počátky integračních snah - rok 1990 - předzvěst Visegrádu	6
1.4 Postoj Polska a Maďarska v otázce středoevropského sjednocení a vztahů k České republice	8
1.5 První setkání Československa, Polska, Maďarska - Bratislava, duben 1990	10
1.6 Quadragonála, Pentagonála, Hexagonála a její přeměna na Středoevropskou iniciativu za účasti zemí Visegrádu	13
1.7 Bezpečnostní politika států střední Evropy	15
2 První období činnosti visegrádské skupiny 1991 – 1997	18
2.1 Přípravná fáze vzniku Visegrádského uskupení	18
2.2 Faktický vznik Visegrádské skupiny na prvním summitu Visegrádské trojky – Budapešť a Visegrád, únor 1991	21
2.3 Deklarace o vzájemné spolupráci	22
2.4 Ohlasy a komentáře na vznik V-3	26
2.5 Druhý summit visegrádských zemí – Krakov, listopad 1991	30
2.6 Třetí summit zemí Visegrádu – Praha, květen 1992	32
2.7 Problémy československé politiky a jejich vliv na československou mezinárodní politiku v roce 1992 - spory Havel versus Klaus	34
2.8 Rozpad Československa a počátky stagnace visegrádské spolupráce v roce 1993	37
2.9 Hospodářská spolupráce Visegrádu a vznik CEFTA	39
3 Postupná stagnace Visegrádu a její příčiny	43
3.1 Čtvrtý summit V-4 v Praze v lednu 1994 a pokračující stagnace	

Visegrádské spolupráce	43
3.2 Visegrád v roce 1994	45
3.3 Visegrád v roce 1995	47
3.4 Visegrád v roce 1996	50
3.5 Visegrád v roce 1997	52
3.6 Důvody stagnace V-4.....	54
3.7 Vize a možnosti pokračování Visegrádské spolupráce.....	60
4 Příklady další regionální spolupráce v Evropě.....	62
4.1 Balticko - severský prostor.....	62
4.1.1 Severská rada	63
4.1.2 Pobaltské spolupráce	66
4.1.3 Rada zemí Baltského moře	69
4.2 Benelux a jeho komparace s Visegrádem	70
Závěr	73
Resume	77
Summary.....	78
Seznam použitých pramenů	79

Úvod

Výběr tematiky bakalářské práce jsem chtěl spojit se svým zájmem o soudobé dějiny, (v jejich studiu bych v budoucnu chtěl pokračovat), s moderní historií a mezinárodními vztahy České republiky. Proto mi vybrané téma, Visegrádská čtyřka v letech 1991 – 1997, přišlo dostatečně vhodné, široké a zajímavé pro práci tohoto typu. Zpracováním zadané tematiky mohu vyjádřit své stanovisko k fungování a významu (je-li ještě nějaký?) tohoto nadnárodního společenství České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska, ale dotknu se také tématu Evropské unie a prvních společných integračních pokusů těchto států, jejich následného vstupu a pokračování vývoje sousedských vztahů ve střední Evropě. Na začátku práce se zabývám revolučním rokem 1989, odkud pokračuji nastíněním postojů zemí V-4 k mezinárodní situaci počátkem devadesátých let dvacátého století včetně jednání o možné budoucí spolupráci v regionu, z nichž nakonec v roce 1991 vygenerovala ustavující deklarace sdružující Československo, Polsko a Maďarsko ve Visegrádskou čtyřku. Vyjádřím se k činnosti paktu v letech 1991–1997, jeho čelním osobnostem, nejvýznamnějším summitům i dosaženým výsledkům spolupráce. Mimo Visegrádu uvedu ještě další evropská sdružení, kterých byla Česká republika součástí, jako CEFTA či Středoevropská iniciativa. Také se pokusím o vytvoření komparace s podobnými typy společenství evropských zemí jako je Benelux či spolupráce zemí balticko – severského prostoru. V závěru povedu diskuzi o tom, zda byla či nebyla Visegrádská čtyřka natolik významná, jak se očekávalo, v čem České republice pomohla a v čem naopak ne, shrnu důvody její stagnace před rokem 1997 a naznačím také, kudy se další fungování V-4 může ubírat.

Jako prameny, ze kterých jsem ve své práci čerpal, jsem využil knihy vzpomínek tehdejších nejvýznamnějších českých politiků, publikace vztahující

se k problematice práce, články z časopisů a novin z první poloviny devadesátých let dvacátého století. Dalším informačním zdrojem byly různé studie, které se tematikou regionální spolupráce ve střední Evropě zabývaly. Použity byly rovněž online zdroje jako například oficiální webové stránky Visegrádské čtyřky a mnohé další.

1 Předpoklady vzniku Visegrádské skupiny

1.1 Pád komunismu a první snahy o návrat Československa do Evropy

Kolaps komunismu vyvrcholil rokem 1989, kdy se postupně ve všech státech střední Evropy, nyní počítaných do Visegrádské čtyřky, změnil režim z komunistického na demokratický. Začala doba přemýšlení co dál. Už během listopadových událostí roku 1989 zazněl jednoznačný požadavek na směřování orientace dalšího vývoje republiky „Chceme zpět do Evropy“. Nebyl však žádný plán, jakým způsobem tuto změnu orientace uskutečnit. Situace pro integraci nového Československa do západoevropského integračního uskupení nebyla z hlediska našich tehdejších společenskoekonomických vztahů ideální, nebyla však ani katastrofální.¹ Již v „roce zázraků“, jak byl rok 1989 nazýván, tehdejší československý ministerský předseda Marián Čalfa vyjádřil v dopise předsedovi Evropské komise Jacquesi Delorsovi zájem ČSFR o členství v Evropském společenství (ES).² V České republice se nejvyšší představitelé státu, v tomto případě prezident Václav Havel a ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier, shodli na nové koncepci vedení české zahraniční politiky – jednalo se o propojení „evropských demokratických tradic a respektu k právům občana se zajištěním míru a prosperující společnosti.“³ Bylo možné navázat na tradice zahraniční politiky prvorepublikového Československa, jejíž diplomatická aktivita v tehdejší Společnosti národů byla vysoce ceněna, prezident Edvard Beneš působil v nejvyšších volených funkcích řadu let a stejně významné bylo působení ministra zahraničí Jana Masaryka na půdě OSN.⁴

Prvotním zájmem československého státu bylo navázání styků

¹ MAKRLÍK, Václav. *Češi a Evropa: Sdílené dějiny*. Praha: Ideál, 2007. s. 142 -144.

² VYKOUKAL, Jiří. *Visegrád: meze a možnosti středoevropské spolupráce*. Praha: Dokořán, 2003. s. 127.

³ DIENSBIER, Jiří. *Od snění k realitě: vzpomínky z let 1989 – 1999*. Praha: Lidové noviny, 1999. s. 31.

⁴ PELTRÁM, Antonín. *Evropská integrace a Česká republika*. Praha: Grada, 2009. s. 10-11.

s nejvýznamnější částí „starého“ kontinentu – západní Evropou. Mezi další patřilo vypořádání se s následky z let komunistické vlády a navázání styků s okolními státy střední Evropy stejně jako ČSFR dříve patřících k „satelitům“ Sovětského svazu později Ruska. Tato koncepce i přes tak význačné představitele v pozadí nebyla zcela jednoznačně zpracována. Nebylo se čemu divit, protože za dob komunismu bylo k demokratické politice a svobodným právům občana velmi daleko. Cestování bez povolení neexistovalo, a když, tak většinou pouze východním směrem. Spolupráce na mezinárodní scéně se tedy nekonala. Přesto se myšlenky na znovuzrození svobody ani útlakem zcela vymýtit nepovedlo. Nositeli těchto idejí byli zejména čelní českoslovenští disidenti v rámci Charty 77. Již před revolucí bylo jedním příkladem za všechny vydání tzv. „Pražské výzvy“ z 11. března 1985, ve které její tvůrci právě z řad chartistů vyslovili myšlenku, že by mělo dojít ke sjednocení Evropy a odstranění bariér tehdejší doby, z nichž nejdůležitější mělo být, pro svobodný a demokratický vývoj Evropy bez blokové politiky, sjednocení Německa. Což si žádný vrcholový politik té doby nahlas navrhnout nedovolil. Ve všech snahách se na popud tehdejší inteligence v čele státu měla česká diplomacie zaobírat především obhajobou a podporou občanských práv a lidských potřeb. Postup tvůrců polistopadové zahraniční politiky se proto vyznačoval snahou o *„univerzální pojetí současnosti z hlediska člověka zakotveného v dnešní civilizaci, odmítnutím pragmatismu politiky možného politického kalkulu a snahou překonat danosti a politické schémata a stabilizované struktury a přiblížit se tak ideální vizi, prvenstvím lidských práv v mezinárodních vztazích navzdory všem zájmům politiky a zvýraznit hlas obyčejných občanů v mezinárodních vztazích a celkově posílit laický prvek v politice.“*⁵ I přes tento postoj (zanesení laického prvku do politiky) však Hrad ani ministerstvo zahraničních věcí neztrácely z povědomí reálné zájmy státu. Na cestě návratu do Evropy před nimi stála řada konkrétních a náročných

⁵ Viz 2. s 126.

úkolů, které bylo potřeba co nejrychleji dovést ke zdárnému konci. Odchodem vojsk Sovětského svazu z našeho území a zrušením Varšavské smlouvy počínaje, přes obnovení plné suverenity státu, změnu orientace zahraničního obchodu z komunistického Východu na kapitalistický Západ až po hledání bezpečnostních záruk po zhroucení bipolárního systému ve světě. Právě otázka budoucí bezpečnosti státu patřila k těm nejdůležitějším, ale zároveň ji provázel největší počet neznámých.

1.2 Střední Evropa, myšlenka středoevropské spolupráce a československá zahraniční politika

Pro československou zahraniční politiku měla střední Evropa význam z hlediska toho, kam chtělo být v nastávajícím období Československo zařazeno nejen v rámci Evropy ale i v celosvětovém měřítku. Českoslovenští zástupci se vlastně jen snažili oddělit se od dlouholeté přetrvávající myšlenky, že Československo stejně jako ostatní země Visegrádu patřilo k východní Evropě a chtěli svým postojem ukázat, že by nás všichni měli řadit spíše do Evropy západní, tak jako tomu bylo zpravidla vždy ve staletích minulých. Proto středoevropská spolupráce měla být jakýmsi pojítkem mezi Ruskem, jako velmocí východní a Německem, jako nově se rodící velmocí Západu. Mostem, který měl země visegrádské skupiny přiblížit vyspělejší části evropského kontinentu. To byla jasná stanoviska představitelů české diplomacie na počátku posledního desetiletí dvacátého století. Lpěli na výraznější spolupráci v historicky provázaném regionu a spolu s Polskem a Maďarskem chtěli vstoupit do procesu integrace do ES a celoevropského bezpečnostního systému. Jasně bylo, že státy poznamenané zhruba čtyřicetiletou nadvládou komunistických režimů navíc pod diktátem Moskvy, který rozhodně pro ekonomický vývoj jednotlivých zemí neznamenal krok kupředu nýbrž zpět, mají ještě velký kus cesty před sebou.

Ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier a prezident Václav Havel se vydali na začátku roku 1990 vstříc myšlence vytvoření čehosi blíže či vzdáleně připomínajícího v Evropě již po desetiletí fungujícího společenství několika států s podobnou polohou a historickou základnou, ať už jako příklad uvedeme Benelux (společenství Belgie, Nizozemí a Lucemburska) či Severskou radu (společenství Dánska, Finska, Norska a Švédska a nejnověji Islandu).

Pro trojstrannou spolupráci se prezident Havel vyslovil už ve Varšavě 25. ledna 1990 na svém vystoupení před polským Sejmem. Tři měsíce po listopadovém převratu ještě přesně neuváděl detaily spolupráce vzhledem k tomu, že na přípravu nějaké větší akce vlastně ještě nebyl skoro žádný čas. Ovšem ve své řeči připustil možné institucionalizování této spolupráce. Ihned po polské metropoli byla na mušce českého diplomatického sboru Budapešť. I to vypovídalo o jasném stanovisku našich představitelů zlepšit vzájemné vztahy a kooperaci v srdci Evropy.

Praha se snažila o sjednocení zájmů československého státu se zájmy jak okolních středoevropských států – Rakouska, Polska a Maďarska, tak se zájmy západoevropských mocností, zejména Francie a Spolkové republiky.⁶

1.3 Počátky integračních snah - rok 1990 - předzvěst Visegrádu

Jak je výše uvedeno, prvním oficiálním impulsem na realizaci myšlenky středoevropské spolupráce bylo vystoupení Václava Havla v lednu 1990 v Polsku . A další snahy vizionáře Havla na sebe nenechaly dlouho čekat.

V únoru roku 1990 ve svém projevu pro Kongres USA ve Washingtonu prezident Václav Havel hovořil o návratu Československa do Evropy, tento návrat – politický i ekonomický – by však měl probíhat v koordinaci s našimi sousedy – Polskem a Maďarskem, kteří se rovněž snaží o návrat do Evropy.

⁶ Viz 2. s. 126 – 127.

Havel uvedl, že pro tuto koordinaci dělají Československo, Polsko, Maďarsko co mohou, aby je Evropa opravdu mohla přijmout, k čemuž se Evropa musela začít transformovat.⁷ Bylo by krátkozraké nevidět a hlavně nevyužít historicky jedinečnou příležitost, kterou nabízel projekt středoevropské spolupráce a vzájemné tolerance. Všechny tři země spojovala euforie ze znovunabyté svobody a nebyla tu dělítka v podobě dělení na vítěze a poražené, neexistovaly územní a hraniční spory či se to tak na první pohled zdálo. Spjovaly je náročné úkoly ekonomické, politické a společenské přestavby a vzájemná kooperace by řešení těchto problémů usnadnila.⁸ Kromě možných integračních projektů a otázek spolupráce i směřování zahraniční politiky se však v tomto období musela řešit rovněž problematika bezpečnosti státu a uhájení jeho nově nabyté svobody a suverenity. Kládl se důraz na rozvíjení celoevropské spolupráce v rámci Konference pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Severoatlantická aliance se totiž zpočátku nezdála být centrálním prvkem evropské bezpečnosti, přestože velice rychle dokázala reagovat na celosvětové dění na počátku devadesátých let a na rozpad východního bloku. Na svém summitu v Londýně, který se uskutečnil v květnu 1990, přijala významnou deklaraci, ve které byly ukotveny velké změny, jenž měly vliv na tuto instituci a naprosto ve všech ohledech ji transformovaly. Její význam ale opět výrazně vzrostl zejména v době rozpadu států bývalé Jugoslávie a vyhrocení situace v Kosovu a samozřejmě i v době války v Perském zálivu.

V otázkách bezpečnostní politiky ještě neměli naši volení představitelé úplně jasno. Avšak naprostý politický konsensus nastal na politické scéně v otázce vývoje směrem k Evropskému společenství. Všechny demokratické politické strany u nás byly pro vstup do této instituce a jednohlasně vyjadřovaly potřebu členství v ES.⁹

⁷ HAVEL, Václav. *Projevy: leden – červen 1990*. Praha: Vyšehrad, 1990. s. 51 – 52.

⁸ VALENTA, Jaroslav. Středoevropská identita a její perspektiva. *Mezinárodní politika*, 1999, roč. 23, č. 12, s. 14.

⁹ Viz 2. s. 127 – 128.

1.4 Postoj Polska a Maďarska v otázce středoevropského sjednocení a vztahů k České republice

Názory na nejužší možnou spolupráci se v té době začali ozývat i z Polska. *„Postoj Polska ke kooperaci v rámci regionu a k integraci do euroatlantických struktur byl motivován především snahou země úspěšně vyřešit své komplikované geopolitické postavení mezi Německem a Ruskem a zajistit si bezpečnost.“*¹⁰

Objevily se i nereálné názory ohledně vytvoření česko – polské unie (podobné byly úvahy T. G. Masaryka a E. Beneše na toto téma z první poloviny 20. století). Za těmito názory stál vlivný americký politolog polského původu Zbigniew Brzezinski, který se pro vytvoření zmíněné federace vyslovil ve svém projevu na katolické univerzitě v Lublinu v květnu 1989. *„Brzezinski, jeden z nejuznávanějších odborníků na východní Evropu a poradce prezidenta Cartera v otázkách bezpečnosti se jako jeden z prvních vyslovil v náznamech k možné středoevropské spolupráci v článku pro maďarský deník Népszabadság.“*¹¹ Známy profesor se zde sice zmiňoval o maďarsko – polských sympatiích, ale skutečný hospodářský, politický a dokonce geografický základ měla podle něj spolupráce polsko – česká. *„O dva dny později se však pro stejný deník po jednání maďarsko – polské hospodářské komise vyjádřil jiný polský politik, který řekl, že by místo Brzezinským navrhovaném řešením federace za prospěšnější považoval trojstranné seskupení ještě ve spolupráci s Maďarskem.“*¹²

K tomuto návrhu se také přiklápěla i československá diplomacie. Přestože po listopadovém převratu propuklo nadšení a možná vysněná spolupráce byla reálnější, českoslovenští politici však při návštěvě Polska podobné návrhy

¹⁰ VYSTAVĚLOVÁ, Miroslava. *Potenciál středoevropské spolupráce v kontextu evropské integrace* : Bakalářská práce. Brno : Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií, 2006. s. 29.

¹¹ *Poker o svět* [online]. [cit.2009-03-27]. Dostupné z: <<http://www.jedinak.cz/stranky/txtbrzezinski.html>>

¹² Viz 7. s. 171.

s díky odmítli s vyjádřením, že chtějí dále pokračovat v rozvoji všestranné vzájemné spolupráce. Ovšem česká politická scéna se také vyjadřovala k možnostem spolupráce samotného středoevropského prostoru tvořeného státy – Polskem, Československem a Maďarskem. Bylo zřejmé, že o užší bilaterální spolupráci s Polskem v první polovině devadesátých let ČSFR (později Česká republika) prakticky nestojí. Stejně tak byly zřejmé i pochyby o spolupráci s partnery ve střední Evropě. „*Teprve hospodářské potíže 2. poloviny 90. let přiměly českou stranu k projevení zřetelného zájmu o rozvinutí této spolupráce, která se mimořádně živě, až spektakulárně rozvíjela zejména ve vztahu k Polsku. Vysoká frekvence vzájemných návštěv ústavních činitelů, diplomatické a přeshraniční spolupráce se staly často zdůrazňovaným faktorem při společném úsilí obou zemí o integraci do euroatlantických struktur. Vztahy zůstaly i v dalších letech bezproblémové a nadále byly určovány mnoha společnými vnějšími zájmy.*“¹³

Česko – maďarské vztahy po roce 1989 směřovaly k uzavření základních česko – maďarských smluv, jenž měly obsahovat všechny důležité body ve vzájemných vztazích těchto dvou zemí. „*Jednání o této smlouvě ztroskotávala mimo jiné na maďarské snaze získat od československé federativní vlády v čele s Marianem Čalfou podobnou omluvu za poválečně excesy, jakou vyslovil prezident Havel sudetským Němcům.*“¹⁴ Jednoduše lze říct, že zahraničně – politické vztahy ČSFR a Maďarska byly na počátku devadesátých let více než vlažné. Ani návštěva předsedy vlády Václava Klause v Budapešti v srpnu roku 1992 spolupráci nezlepšila. Navíc ani maďarští státníci se v té době o česko – maďarské kooperaci nevyjadřovali s přílišným nadšením. „*Za těchto okolností nepostupovala kupředu ani jednání o tzv. základní smlouvě mezi ČSFR (a od 1. ledna 1993 již Českou republikou) a Maďarskou republikou, jakou Maďarsko uzavíralo spíše se svými bezproblémovými sousedy, a proto v roce 1994 bylo od této smlouvy upuštěno. Vznik České republiky znamenal, že jsme*

¹³ ŘEZNÍK, Miloš. *Polsko*. Praha: Libri, 2002. s. 216.

¹⁴ KONTLER, László. *Dějiny Maďarska*. Praha: Lidové noviny, 2001. s. 498.

přestali být s Maďarskem bezprostředními sousedy, v posunutí na Západ mnozí spatřovali i předurčení k našemu dřívějšímu vstupu do Evropské unie a odkud vyplýval i poněkud podezřivý premiantský postoj české politické reprezentace vůči Maďarsku.“¹⁵ Až v roce 1995 díky tehdejšímu postoji nové české vlády a zejména jejího nového ministra zahraničních věcí Josefa Zieleniece dochází ke zlepšení. „*Dohoda o nástupnictví smluv někdejšího Československa a Maďarska z 21. září 1995 vytvořila nový rámec vzájemných vztahů.*“¹⁶

1.5 První setkání Československa, Polska, Maďarska - Bratislava, duben 1990

Další krok na sebe nenechal dlouho čekat. Prezident Havel pozval 9. dubna 1990 k neformálnímu setkání do Bratislavy oficiální představitele a některé veřejně činné občany Polska a Maďarska. Na popud maďarské vlády byli pozváni a pozvání přijali jako pozorovatelé také ministři zahraničí Jugoslávie, Itálie a Rakouska. Proč právě zástupci těchto tří zemí? Maďarská vláda si přítomnost zástupců těchto zemí vymohla v důsledku svého členství v tzv. Čtyřstranné iniciativě. Toto společenství čtyř států ze střední, jižní a východní Evropy, formálně ustavené 11. listopadu 1989 pod názvem Quadragonála, zahrnovalo Itálii, Jugoslávii, Rakousko a samozřejmě zmiňované Maďarsko. Hlavním iniciátorem tohoto společenství a zemí, která stála v pozadí celého projektu, byla Itálie. Ta chtěla dříve než zbytek rozvinutých sousedních zemí vyhodnotit spolupráci se zeměmi bývalého východního bloku, aplikovat svoji vlastní “východní politiku” a využít vzniklé obchodní možnosti se státy bývalého východního bloku po rozpadu dříve než například sjednocující se Německo či než se bude do obchodu s těmito zeměmi snažit znovu výrazněji promluvit Rusko, jehož vliv v této oblasti rozhodně nebyl zanedbatelný. Rakouské důvody pro členství byly podobné jako u Italů. Jugoslávie

¹⁵ Viz 14, s 499.

¹⁶ PRAŽÁK, Richard. *Maďarsko*. Praha: Libri, 2005. s 119.

příslušností k čtyřúhelníku chtěla zastavit svůj rozpad a hospodářsky těžit z regionální spolupráce, což platilo také pro Maďarsko, které počítalo s podporou nových partnerů i v případě svého případného vystoupení z Varšavské smlouvy. Proto právě Maďarům přišla případná užší mezinárodní spolupráce v tomto prostoru víceméně zbytečná, protože jim prý prozatím plně postačovala Quadragonála. K tomuto čtyřúhelníku velmi záhy chtělo z podobně zjištěných důvodů patřit také Československo, které zároveň ještě navrhovalo přijmout i Polsko. Ovšem pro Maďarsko bylo poslední možnou zemí, která připadala v úvahu v souvislosti s rozšířením Dunajsko – Jaderského společenství směrem na sever, Československo. Dále na sever by podle Maďarska spolupráce asi těžko mohla nějak výrazně fungovat. To však nevyhovovalo Polsku, a proto si polská strana hodně slibovala od již zmíněného setkání ve slovenském hlavním městě.

*„Reakce polské zahraniční politiky na bratislavské setkání vycházely ze skutečnosti, že Polsko stále leželo, nepočítáme-li zvolna dodýchávající blokové instituce, mimo jakékoli výrazné integrační seskupení, zatímco některé jiné státy bývalého sovětského bloku již byly aktivně spojeny se střední Evropou ve smyslu její „polodunajské dimenze“, jelikož navazovaly na regionální iniciativy alpsko – jaderského okruhu, v jejichž rámci se již od konce 70. let vedle Itálie, spolkového Německa (členů NATO) a neutrálního Rakouska pohybovala Jugoslávie (člen RVHP, avšak mimo sovětský blok) a Maďarsko (člen RVHP i Varšavské smlouvy).”*¹⁷ Přesto pro sousední země nemohla být pozice Polska zanedbatelná. Ať už z pozice jednoho z největších a nejlidnatějších států v této oblasti či z geopolitického postavení tohoto státu mezi Ruskem a Německem.

„Malé národy mohou být ohrožené velkou politikou, když jsou izolované a obklopené soupeři. Jestliže jsou však schopné zaujmout společný postoj ve společných záležitostech, stávají se důležitými elementy spravedlivé a

¹⁷ Viz záznam 2. s. 129.

nepostradatelné rovnováhy politických sil, zejména poté, když na základě geografického postavení jejich význam vzrůstá.”¹⁸

Připravované setkání však bylo naplánováno na relativně nevhodnou dobu. Termín setkání nevyhovoval kromě Československa nikomu. Polsko si přálo odklad z důvodu nedostatečné přípravy a Maďarsko bylo zrovna krátce po prvním a druhém kole parlamentních voleb. Úvodní slova na bratislavském Hradě nemohla patřit nikomu jinému než samotnému iniciátorovi této schůzky - prezidentu Václavu Havlovi. Na jeho slovech se výrazně projevila tehdejší povznesená dobová atmosféra.

“Někteří z nás, veřejných činitelů Polska, Maďarska a Československa, zastávají vysoké státní funkce, někteří z přítomných je možná budou zastávat po nás. Protože nám všem jde o budoucnost našich národů a států a ne o osobní politické perspektivy, nevadí nám tento brutální útok na všechny dosud známé diplomatické protokoly. Noviny o mně píší, že jsem nekonvenční prezident. (...) Daleko důležitějším důvodem tohoto útoku než má údajná nekonvenčnost je cosi, co bych nazval radikální nekonvenčností této historické chvíle. Totiž chvíle, kdy se náhle historie v naší části světa rozběhla rychlostí, která nejen šokuje všechny politiky a politology, ale samozřejmě také boří všechny protokoly, které dosud naše zaběhlé myšlenkové stereotypy historii předepisovaly. (...) Geneze našeho setkání vypovídá cosi o jeho smyslu. Ten je prostý: pokračovat v načaté rozpravě o tom, jak držet krok s rychle se řítícími dějinami.”¹⁹ Prezident pak položil přítomným několik otázek o našem začleňování do současného a budoucího světa, z nichž jedna zněla zda „...jsme či nejsme schopni shodnout se na tom, že si nechceme navzájem při našich vstupech do těchto mechanismů překážet, či si je dokonce závidět, ale že si k nim chceme naopak navzájem pomáhat?”²⁰ Těmito slovy Václav Havel zahájil oficiální dialog středoevropských zemí. Debatovalo se v deseti

¹⁸ FIALA, Vlastimil. Regionální spolupráce ve stř. Evropě. *Politická revue I*, 1995, č. 6. s. 52.

¹⁹ Viz 3. s. 135.

²⁰ Viz 3. s. 136.

diskusních blocích, které obsahovaly nejen konkrétní výzvy, ale také obecné problémy nově se přeskupujícího se světa. Jednalo se o postoje k RVHP, Varšavské smlouvě, evropské integraci či regionálním uskupením. Jednáním se nesla snaha o společné řešení ekologických, ekonomických, politických, sociálních a bezpečnostních otázek. V diskuzi byl celý blok číslo pět věnovaný řešení problému Polska. Jednalo se také o vyřešení problémů menšin a respektování lidských práv a svobod. Významnými body debatování byla i Čína a Sovětský svaz. Jako poslední otázka tohoto neformálního setkání zazněla: „*Jsmo schopni vyjádřit své vědomí spoluodpovědnosti za vývoj zemí takzvaného třetího světa, které se často obávají toho, že současné integrační procesy v Evropě ohrozí jejich už tak velmi svízelné postavení ve světě?*”²¹ Nikdo samozřejmě nečekal, že by toto setkání mohlo dát na zmíněné otázky odpovědi, určitě však ukázalo směr, kterým by se účastnické země měly v blízké budoucnosti vydat. Celkovou atmosféru a hromadící se rozpory popsal Jiří Diensbier slovy: „*Poláci a Maďaři neměli moc chuti debatovat o problémech světa. Zajímali je především možnosti spolupráce ve středoevropské části. Někteří Maďaři měli pocit, že dvacetiletý náskok v ekonomických reformách, byť omezených a opatrných, jim dává jakousi výhodu, a proto nechtěli přijmout polský návrh na vytvoření třístranné hospodářské komise. Polákům se nelíbilo, že Československo nechce zrušit omezení volných cest přes hranice. Považovali za nespravedlivé, že demokratické Československo chce uchovávat zavřené hranice.*”²² S nějakou představou spolupráce souhlasili všichni, ovšem každý po svém.

1.6 Quadragonála, Pentagonála, Hexagonála a její přeměna na Středoevropskou iniciativu za účasti zemí Visegrádu

Bratislavská schůzka byla významnou etapou v dalším vývoji nejen

²¹ Viz 3. s. 136.

²² Viz 3. s. 136.

visegrádské skupiny, ale také Quadragonály. Gianni de Michelis a Alois Mock – italský a rakouský ministr zahraničních věcí se v Bratislavě vyslovili jednoznačně pro připojení Československa k tomuto středoevropskému společenství „Čtyř“. Adriatická skupina se 20. května 1990 ve Vídni změnila přijetím Československa v tzv. Pentagonálu. Skupina měla nejen podle Jiřího Diensbiera fungovat jako stabilizující faktor ve střední a východní Evropě a pomoci tak ekonomickému rozvoji a spolupráci členských států. Byla bez pevných struktur a institucí a měla také samozřejmě přispívat vývoji celoevropského hospodářství a partnerských vztahů na kontinentě.

Stále zde však byl kritický postoj Polska, které nelibě neslo své „nečlenství“ v adriatické skupině. Ani prezident Havel určitě polské politiky usilující o lepší integraci nepotěšil. Ve stanovisku, které svérázně charakterizovalo postoj české politiky na mezinárodní scéně, uvedl, že Polsko náleží historicky spíše než k užšímu středoevropskému prostoru k prostoru baltickému, a proto by mělo usilovat o utužování vztahů hlavně v Pobaltí. I na tomto prohlášení bylo znát, že Praha si právem v tomto období vysloužila pověst sólisty na politické scéně pro své individualistické řešení mezinárodní politiky a bratislavské setkání sloužilo hlavně pro československé zviditelnění.

Polsko však i přesto pokračovalo ve své snaze připojit se k Pentagonále. Na srpnovém benátském summitu, kam bylo také Polsko přizváno ke spolupráci, maďarský premiér József Antall vznesl požadavek na přijetí Polska do klubu „Pěti“. Polsko bylo nakonec přijato na boloňském setkání Pentagonály ve dnech 17. – 18. května 1992, což vedlo k jejímu přetvoření v Hexagonálu. Ovšem po rozpadu Sovětského svazu a Jugoslávie se toho společenství začalo měnit. Nejprve došlo na návrh Rakouska ke změně názvu společenství z Hexagonály na Středoevropskou iniciativu. V následujících měsících byly do této organizace přijaty jako členské země Chorvatsko, Slovinsko, Bosna a Hercegovina a do okruhu spolupracujících států ještě Ukrajina, Bělorusko, Rumunsko a Bulharsko. Jako poslední člen bylo v roce 1996 připojeno ještě Moldavsko. V důsledku rozšíření však jednoznačně muselo dojít ke snížení

efektivitu společenství. To rozšířilo svoje pole působnosti z oblasti střední Evropy ještě na oblasti jihovýchodu a východu kontinentu.

Ambiciózní plány Pentagonály z devadesátých let na společný rozvoj školství, ekologie či dopravy skončily pouze ve fázích návrhů.

1.7 Bezpečnostní politika států střední Evropy

Situace na Balkáně, ale také poněkud komplikovaný vývoj v SSSR, dodaly na aktuálnosti také myšlenky společné mezistátní bezpečnostní politiky ve střední Evropě. Pro co nejlhžší vstup do severoatlantického obranného systému bylo nutné po pádu železné opony co nejdříve zrušit struktury, které jednotlivé státy stále ještě spojovaly se Sovětským svazem. Návrh na ukončení spolupráce Varšavské smlouvy byl zpočátku brzděn zdržováním ruské strany. Ovšem po složitých jednáních se diplomatictí zmocněnci zúčastněných zemí na zasedání ve Varšavě v říjnu 1990 dohodli na ukončení činnosti všech vojenských struktur varšavského paktu nejpozději k prvnímu červenci 1991.

Na konci roku 1990 ve dnech 18. – 21. listopadu se ve francouzské metropoli na zasedání Konference pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (KBSE) sešla politická elita všech členských států, tedy i Československa, Polska a Maďarska. Dvaadvacet států ze Severoatlantické aliance a Varšavské smlouvy podepsalo prohlášení o konci studené války a snížení konvenčních ozbrojených sil v Evropě. Konference také zavedla další nové instituce helsinského procesu, (V roce 1972 se uskutečnily neformální rozhovory na neutrální půdě v Helsinkách, kde jednalo 32 států o bezpečnosti ve světě a zejména o otupení ostrých hran mezi západními demokraciemi a sovětským blokem. Vrcholem setkání bylo v roce 1975 podepsání Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě.), které měly pomoci nejen celoevropské integraci, ale zejména politice bezpečnosti. Ovšem žádné z těchto nově vytvořených struktur KBSE se ve výsledku nepodařilo zabránit násilným

střetům na Balkánském poloostrově a na Kavkaze. Varovné signály přicházely také z Perského zálivu a z baltských zemí. V této době v Evropě převládal názor, že dva nejvýznamnější vojensko – politické bloky v Evropě – NATO a Varšavská smlouva by měly být nahrazeny centrálním systémem celoevropské bezpečnosti a míru. To se ovšem nestalo, přestože pakt Varšavské smlouvy byl jejími členy rozpuštěn, existence Severoatlantické aliance pokračovala.

*„Na závěr šéfové států stvrdili svými podpisy pařížskou Chartu pro novou Evropu. Signatáři prohlášení o konci studené války slavnostně prohlašují, že na počátku nové éry evropských vztahů již nejsou protivníky, že vytvoří nové partnerské vztahy a nabízejí si navzájem partnerství. (...) Charta pojednává o lidských právech, hospodářské svobodě a odpovědnosti a o přátelských vztazích mezi účastnickými státy, o bezpečnosti prostřednictvím upevňování demokracie, o jednotě sjednoceného Německa.“*²³

V konečném důsledku byly pro budoucnost trojstranné spolupráce Čechoslováků, Maďarů a Poláků důležité diplomatické rozmíšky ohledně pozice zemí baltského prostoru. Jak Estonsko, tak i Litva s Lotyšskem měly zájem zúčastnit se konference v Elysejském paláci a to alespoň v pozici pozorovatelů, protože už v květnu téhož roku ve společném prohlášení žádaly o přijetí do KBSE. Účast na shromáždění jim byla údajně potvrzena nejen vedoucím sovětské delegace, ale také samotným ministrem zahraničí a pozdějším gruzínským prezidentem Eduardem Ševardnadzem. Tuto komplikovanou záležitost se snažily zmiňované země centrální Evropy řešit vzájemnými schůzkami. Nejprve se sešla československá diplomacie s polskou a následně obě společně s maďarskou. Na jejich setkání v Budapešti v druhé polovině ledna roku 1991 se řešil nejen vztah k baltským státům a postup Moskvy vůči nim, ale také kupříkladu odstranění pocitu polské izolace při řešení společných problémů a především sladování vzájemného postupu při

²³ Viz 3. s. 173.

sjednocování Evropy. Bylo nutné společně usilovat o vyrovnání se standardům obvyklým v západní Evropě. Navíc vládla nejistota v oblasti postoje západních mocností v případě snahy Rusů o obnovení dominantního vlivu v oblasti, a proto se zdála pozice tří států pracujících dohromady rozhodně stabilnější a jistější, než kdyby vystupovaly každý za sebe.²⁴

²⁴ Viz 3. s. 174 - 175.

2 První období činnosti visegrádské skupiny 1991 – 1997

2.1 Přípravná fáze vzniku Visegrádského uskupení

V květnu 1990 podepsalo Československo obchodní a hospodářskou dohodu, na níž navazovalo podepsání takzvané Asociační dohody s Evropským společenstvím spolu s Maďarskem a Polskem v prosinci o rok později. „*Právě posledně zmíněná událost na níž participovaly společně tři střeoevropské země dokládá váhu, jež Budapešť, Praha a Varšava přikládaly vzájemné spolupráci.*“²⁵ Tato kooperace však nebyla bezproblémová. Kýženou harmonii ve vztazích těchto sousedských států rušily některé interní otázky jako například problematika sedmisettisícové maďarské menšiny na Slovensku. Jednotlivé státy měly také rozdílné představy o vlastním obsahu spolupráce „Trojky“. Jak předchozí setkání, tak účast na konferenci v Paříži odstartovaly visegrádské sjednocení. Ve Francii se prezident Havel dohodl s premiéry Tadeuzsem Mazowieckým a Jozéfem Antalem, že jejich tři země prosadí vůli ke kooperaci ve vzájemné deklaraci, která bude podepsaná v lednu 1991.

„Součástí této deklarace byla i formulace praktických kroků:

- *sladit úsilí jednotlivých zemí při vytváření pevných vazeb s evropskými institucemi*
- *rozvíjet hospodářskou spolupráci*
- *rozvíjet dopravní infrastrukturu, zvláště ve směrech Sever-Jih*
- *rozšířit spolupráci při ochraně životního prostředí*
- *vytvářet podmínky pro výměnu informací, statků a hodnot*
- *plné zajištění práv národnostních menšin*
- *přispívat k vytváření subregionálních kontaktů*“²⁶

²⁵ Viz 2. s. 127.

²⁶ *Visegrád (I) - Střední Evropa a spolupráce* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <<http://www.e-polis.cz/mezinardni-vztahy/186-Visegrád-1-stredni-evropa-a-spoluprace.html>>

Na návrh maďarské strany se schůzka, na které vzájemnou spolupráci přijmou, měla konat ve městě Visegrád na maďarském břehu Dunaje za účasti nejvyšších představitelů. Maďarský premiér, který byl původem historik, vybral toto místo z dějinného hlediska. Na nejužším místě řeky Dunaj, asi 35 kilometrů severně od Budapešti se rozkládá malé městečko, spíše vesnice, které již dvakrát vešlo do středoevropských dějin. Jde o město maďarských králů Visegrád s pevností na Hradním vrchu a palácem. Na zdejším královském hradě se v roce 1335 setkali český král Jan Lucemburský společně se svým synem Karlem, pozdějším římským císařem a králem českým Karlem IV., uherský král Karel Robert z Anjou, doprovázený početnou maďarskou elitou a Kazimír VI., král polský, který přijel společně s delegátem papeže. Byli sem též přizváni představitelé Bavorska, Saska a Slezska. Výsledkem této schůzky bylo politické posílení českého, maďarského a polského království. Uherský král zprostředkoval smír mezi polským a českým králem. Společná dohoda proti rakouským vévodům utužila vzájemný obchod, kterému se Vídeň snažila bránit. Bylo také rozhodnuto, že zboží z Uher nebude dopravováno právě přes Vídeň, ale přes Čechy.

Město Visegrád nabídlo hostům k návštěvě i své tři pozoruhodné stavební památky, jimiž bezesporu jsou královský palác, Šalamounova věž a pevnost. Ostříhomský arcibiskup Miklós Oláh ve své knize Hungaria, která vyšla v roce 1536, popsal palác jako nádhernou stavbu a terasovité zahrady kolem něj jako nejkrásnější místo na světě. Ve své knize tvrdil, že palác měl 350 komnat, při paláci byly přepychové lázně a fontány na přehlídkovém náměstí se v době oslav plnily vínem. Pozdější pokolení považovalo toto líčení za výplod fantazie, a to tím spíše, že se nepodařilo najít po paláci nejmenší stopy. V roce 1542 srovnali Turci Visegrád skoro úplně se zemí. Během staletí byly rozvaliny pokryty silnou vrstvou hlíny. Až v 50. letech 20. století se archeologům podařilo objevit první zbytky paláce. Biskup Castelli, velvyslanec římského papeže Sixta II., popsal ve svém dopise z 15. století toto místo jako

ráj na Zemi.²⁷

Samotná příprava smlouvy a visegrádské schůzky se poněkud protáhla. Řešilo se mnoho konkrétních otázek a úkolů. Polsko se snažilo spolupráci upevnit pomocí vytvoření výboru náměstků ministrů zahraničí. Maďarsko ovšem stálo proti tomu. Československo tyto spory neuznávalo, naši straně přišly zbytečné, nepřáli jsme si žádné sekretariáty ani přílišnou byrokracii. Pokud bude spolupráce fungovat, pak zákonitě budou následovat další setkání na mnoha různých úrovních.

Vize spolupráce „Trojky“ v této oblasti působila jako magnet. Posun ve vývoji Německa byl závislý na rozvoji těchto tří zemí, které vlastně spolu s NDR fakticky z geografického hlediska tvořily jeden celek. Před podepsání deklarace ve Visegrádu se ozval například také bulharský prezident Želev, který vyjádřil politování, že Bulharsko nebylo přizváno k jednání ČSFR, Polska a Maďarska ve Visegrádě. Také Rumusko vyslovilo zájem stát se členem nejen Visegrádské trojky, ale také Pentagonály. Rumunský tisk dokonce označil summit za podezřelý, jugoslávská média ho přešla zarytým a uraženým mlčením a TASS (Tisková Agentura Sovětského Svazu) dokonce přirovnala státy budoucí V-3 k Malé dohodě.²⁸

Ještě před plánovaným setkáním středoevropské politické elity v Maďarsku se začaly ozývat ze zúčastněných zemí hlasy, ve který byla slyšet ta či ona očekávání od rodící se součinnosti. Maďarská strana uvedla, že očekává od visegrádské spolupráce spíše než hospodářskou kooperaci (tak byla praktikována v Pentagonále) jakési fórum, kde by mělo docházet k sjednocování politických názorů. V žádném případě prý nechtějí bránit sjednocující se Evropě či vytvářet společnosti, které by mohly vyvolávat dojem alternativy evropské integrace. Premiér prý o regionální spolupráci na úrovni střední Evropy uvažoval již v době, kdy jednal s Václavem Havlem ještě jako

²⁷ *Visegrád*. [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z
:<<http://tosneci.wz.cz/r2004/madarско/den3/Visegrád.htm>>

²⁸ LÉKÓ, István. Třístranný summit. *Respekt*, 1991, č. 9, 25.2.1991. s. 8.

s opozičním politikem. V názorech se výrazně shodovali zejména s polskou stranou. Prezident našich severních sousedů „*Lech Walesa řekl, že tři země konečně vytvářejí nový politický řád na demokratickém základě. Je rád, že nemusíme soutěžit na cestě do Evropy. Že Západ očekává naše porozumění a Evropa potřebuje regionální struktury.*”²⁹

Podle něho také vzrůstal význam území, jenž leželo mezi Východem a Západem a společně nás bude svět lépe registrovat. U nás se k situaci před summitem ve Visegrádu vyjádřil ministr zahraničních věcí Jiří Diensbier, který ve svém interviu pro polské noviny Rzeczpospolita uvedl: „*Nechceme vytvářet doplňkové instituce zatěžující evropský integrační proces, ale chceme společně hodnotit a rozhodovat ve společném zájmu střední Evropy.*”³⁰

2.2 Faktický vznik Visegrádské skupiny na prvním summitu Visegrádské trojky – Budapešť a Visegrád, únor 1991

Místo v lednu došlo ke schůzce prezidentů, předsedů vlád a ministrů zahraničí, ve snaze doladit a podepsat česko - polsko - maďarskou deklaraci o vzájemné spolupráci, konečně až ve dnech 12. – 15. února v Budapešti a ve Visegrádě. Schůzky za účasti nejvyšších představitelů ČSFR, Polska a Maďarska se za Československo účastnili Václav Havel, Jiří Diensbier a Marián Čalfa.³¹ V budově parlamentu v maďarském hlavním městě zahájil summit “Trojky” ministerský předseda domácí země József Antall „*návrhem na jednání o čtyřech bodech, které vyžadují koordinaci: projednání a podpis deklarace, které stanoví úkoly trojstranné spolupráce, vliv změn v Sovětském svazu na situaci ve střední Evropě, otázky Varšavské smlouvy a RVHP před blížícím se zasedáním v Budapešti 25. února a konečně postoj ke krizi*

²⁹ DIENSBIER, Jiří. Visegrád. *Mezinárodní politika*, 1999, roč. 23, č.2, s. 4.

³⁰ Viz 3. s. 142.

³¹ STASZ, M. Po staletích znovu Visegrád. *Svobodné slovo*, 1991, roč. 47, s. 2.

v Perském zálivu.”³²

Prezident Havel tvrdil, že nadcházející spolupráce bude pro západní země jakousi zkouškou vyspělosti všech zúčastněných, aniž by musela vzniknout nějaká nová organizace. Neviděl důvod proč postupovat jednotlivě a tedy i osamoceně, když by bylo možné společně spolupracovat s Evropou na kolektivních problémech. Ani jedna z podpisujících stran nechtěla vytvářet nějaký nový blok v Evropě. Ani západní Evropa stejně tak Evropa východní a rovněž i Spojené státy americké nebyly v této době pro vytvoření nějakého uskupení uvnitř evropského kontinentu, které by navíc mohlo konkurovat Evropskému společenství, do něhož mimo jiné právě tyto tři středoevropské státy chtěly vstoupit. Prostě USA ani Rusko nechtěly žádnou další větší štikou v evropském rybníce. Soustátí Polska, Maďarska a Československa by totiž mělo unikátní polohu mezi Ruskem a Německem a prakticky by mělo namířeno k ekonomickému ovládnutí “srdce” Evropy a vytvoření prostoru v podobě mostu mezi rozvinutým kapitalismem a zaostalejším komunismem.

2.3 Deklarace o vzájemné spolupráci

Podepsaná Deklarace stanovila, že spolupráce bude prováděna zejména ve formě setkání a konzultací. Formy a úrovně schůzek se budou lišit podle projednávaných problémů. Mělo dojít k vytvoření pracovních týmů, které by zpracovávaly témata, o kterých se bude hovořit na každoročních schůzkách prezidentů a předsedů vlád. Počítalo se rovněž s tím, že se kvůli konzultacím problémů ve svých rezortech budou setkávat také jiní ministři, ať už zahraničí, obrany, životního prostředí a podobně. Došlo také k dohodě o rozpuštění vojsk Varšavské smlouvy již k prvnímu dubnu. Původní návrh zněl, že k rozbití struktur smlouvy má dojít až v červnu. Tento úspěch se připisuje zejména společným jednáním ministrů zahraničních věcí členských států s Moskvou.

³² Viz 3. s. 142.

Shoda panovala také v myšlence systému celoevropské bezpečnosti. V budoucnu se státy V-3 určitě chtěly společně ucházet o členství v Severoatlantické alianci, v této době to zatím však nebylo možné. Zasahovat do bezpečnostních struktur mohly pouze v rámci KBSE. Zelenou také dostal návrh polské strany připojit se k Pentagonále.

Z budoucnosti již víme, že asi nejcennější dosaženým výsledkem visegrádského mítinku byla společná koordinace týkající se asociačních dohod s Evropským společenstvím. Podle Bruselu mohla jednání trvat až dva roky, možná i déle. Ale díky vzájemné spolupráci k podepsání těchto smluv došlo zanedlouho – již v prosinci téhož roku.³³

Vzhledem k zásadnímu významu cituji podstatnou část deklarace:

“Podobnost situace v uplynulých desetiletích stimuluje tyto tři země k dosažení dohodnutých stěžejních cílů:

- obnovení v plném smyslu státní suverenity, demokracie a svobody;*
- likvidace všech existujících společenských, ekonomických a duchovních pozůstatků totalitního systému;*
- vybudování parlamentní demokracie, moderního právního státu, dodržování lidských práv a základních svobod;*
- vytvoření moderního tržního hospodářství;*
- plné zapojení do evropského politického, hospodářského, bezpečnostního a právního systému.*

Základem intenzivní spolupráce jsou velmi významné a podobné změny, které v nich probíhají, systém tradičních vztah, vytvořených historickým vývojem, kulturní a duchovní dědictví a společné kořeny náboženských tradic.

³³ Viz 3. 142 – 143.

Ve všestranné bohaté kultuře zde žijících národů je obsaženo základní bohatství evropského duchovního života. Dlouhodobé vzájemné duchovní, kulturní a ekonomické ovlivňování, založené na přirozené dějinné evoluci a vyplývající z našeho sousedství, může napomáhat této spolupráci.

Spolupráce společenství národů a občanů tří zemí je nezbytnou podmínkou společného rozvoje, která v každé z těchto zemí umožní výstavbu všestranně demokratického společenského řádu, založeného na základních lidských svobodách, svobodě podnikání, na právní svrchovanosti, toleranci, duchovních a kulturních tradicích a respektování morálních hodnot.

Signatáři deklarace respektují právo všech jiných národů na současné vyjádření jejich svébytnosti. Zdůrazňují, že národnostní, etnické, náboženské a jazykové menšiny musí mít možnost využívat, v souladu s tradičními evropskými hodnotami a mezinárodními dokumenty o lidských právech, všechna práva v oblasti politického, sociálního, hospodářského a kulturního života, včetně oblasti vzdělání.

Ve sjednocené Evropě na jejímž vytváření se chtějí tři země aktivně podílet, je možné zachování národní kultury a národních zvláštností při současném rozvoji uplatňování všeobecné lidské hierarchie hodnot. Klíčovou otázkou duchovního a materiálního rozvoje středoevropského regionu a neodmyslitelným předpokladem vytvoření vzájemně výhodné spolupráce s vyspělými evropskými zeměmi a integračními seskupeními, je důsledné uplatňování ideálů občanské společnosti. Vycházejíce z nejdůležitějšího prvku evropského dědictví – univerzálních lidských hodnot a opírajíce o vlastní národní identitu, je potřebné vytvořit lidské společenství vzájemně harmonicky spolupracující, tolerantní k jednotlivcům, rodinným, místním, regionálním a národnostním komunitám, které není zatížené nenávistí, nacionalismem, xenofobií a spory se sousedy.

Signatáři deklarace jsou přesvědčeni, že ve světle před nimi stojících politických, ekonomických a sociálních potřeb a úsilí, zaměřeného na obnovu uskutečňovanou na demokratickém základě, je jejich spolupráce důležitým

krokem na cestě směřující k celoevropské integraci.

Signatáři také uvádějí společnou vůli k níže uvedeným praktickým krokům:

- sladit na základě zájmu jednotlivých zemí úsilí sloužící k vytvoření spolupráce a pevných vazeb s evropskými institucemi a provádět konzultace v otázkách týkajících se jejich bezpečnosti;*
- usilovat o vytváření nerušených vztahů mezi jejími občany, institucemi, církvemi i společenskými organizacemi;*
- rozvíjet hospodářskou spolupráci na tržním základě ve prospěch volného pohybu kapitálu a pracovních sil, vzájemně výhodný obchod se zbožím a službami, dále usilovat o to, aby byly vytvořeny příznivé podmínky pro přímou spolupráci mezi podniky a pro zahraniční kapitálové investice sloužící růstu hospodářské efektivity;*
- rozšířit spolupráci v oblasti ekologie;*
- věnovat mimořádnou pozornost rozvoji dopravní infrastruktury spojující je navzájem i s jinými částmi Evropy, zvláště ve směru Sever – Jih a dále sladit jejich energetické systémy, jakož i rozvoj telekomunikačních sítí;*
- vytvořit odpovídající podmínky pro nerušenou výměnu informací, tiskovin, kulturních statků a hodnot;*
- formovat společným úsilím mnohostrannou spolupráci v zájmu vytváření optimálních podmínek pro plné zajištění práv národnostních menšin žijících na jejich území;*
- přispívat ke vzájemně výhodně spolupráci zainteresovaných územních samosprávných orgánů a k vytváření subregionálních*

*kontaktů.*³⁴

Velmi důležitou součástí Visegrádské deklarace bylo i konstatování, že spolupráce států V-3 nebude žádným způsobem omezovat či narušovat jejich vztahy s jinými státy a nebude směřovat proti zájmům ostatních zemí. Platformou spolupráce by měla být setkání a konzultace různých forem a na různých úrovních.³⁵

2.4 Ohlasy a komentáře na vznik V-3

Podepsání Deklarace vyvolalo nejrůznější komentáře a reakce. Novinář I. Lékó jako přímý účastník tohoto setkání s úžasem konstatoval skutečnost, že maďarský prezident přijal své dva slovanské protějšky v Munkácsyho síni, kde byl umístěn obraz dobyvatele Árpáda, jemuž vzdávají hold Slované. Lze jen spekulovat, zda se tak stalo nedopatřením, či to bylo určitým záměrem maďarské strany. Nicméně podle něho se schůzka vyznačovala chladnou atmosférou, která byla příznačná i pro politický kurz Józsefa Antalla. Zřejmě byla způsobena rozčarováním Maďarů, kteří po listopadu 1989 předpokládali, že největší finanční pomoc ze strany Západu bude směřovat k nim. Rozdělení financí mezi více zemí, znamenalo zřejmě i ztrátu počáteční euforie, kterou vyvolala Havlova myšlenka regionální spolupráce. Přesto bylo nutné dohodnout se na kooperaci a spolupráci, protože Západ by raději než s jednotlivci jednal se společenstvím států z důvodu snadnější manipulace. Bylo naznačeno že pro budoucí partnerství je kooperace „Trojky“ žádoucí a důležité je i řešení národnostních problémů. Panovala proto „oprávněná obava,

³⁴ *Visegrád declaration 1991* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <<http://Visegrádgroupp.eu/main.php?folderID=940&articleID=3940&ctag=articlist&iid=1>>

³⁵ VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny české politiky v dokumentech*. Praha: Professional publishing, 2005. s. 683.

*že ES nebude schopno přijmout příliš mnoho nových členů najednou.*³⁶

Problém států V-3 byla nejednotnost zájmů účastnických zemí a rivalita, protože každá z nich chtěla být tou první přijatou do Evropského společenství. Podle vyjádření maďarského prezidenta by on závodění v souladu s pravidly visegrádské dohody uvítal. Maďarsko mělo i obavy, aby se z uskupení nestal pevný blok, ale aby třístranná spolupráce probíhala na platformě otevřeného politického klubu. Byly navrženy některé možnosti příští spolupráce jako např. řešení národnostních problémů či spolupráce v oblasti ekologie.

Velká část veřejnosti v jednotlivých zemích brala vstup do společenství jako příslib lepší budoucnosti. Přestože úplná shoda v názorech nepanovala ani v jedné zemi. Například v Maďarsku bylo schůzce vytýkáno, že ačkoliv se setkání konalo na nejvyšší úrovni, tak se skoro úplně vyhnulo řešení mnoha ožehavých otázek z minulosti. Jednou z nich byl například spor ohledně přehradní nádrže Gabčíkovo – Nagymaros na slovensko – maďarských hranicích či problémy maďarské menšiny na Slovensku. Zmiňován byl také pohraniční styk na československo – polských hranicích. Ten však byl právě ve Visegrádu s úspěchem dořešen (i když tomu předcházelo dlouhé jednání v předvečer maďarského summitu).

Byly však i reakce nesouhlasné, podle některých byla spolupráce těchto tří zemí nesmyslnou, zaznívaly názory, že všechny tři státy jsou zaostalé a chudé a jejich spolupráce tedy nic nepřinese. Někteří odborníci také radili zapomenout na spolupráci s Polskem a Maďarskem a zaměřit se na spolupráci s Evropským společenstvím i dalšími vyspělými ekonomikami světa jako byly USA či Japonsko. Spolupráce s těmito vyspělými státy se jevila nezbytnou, protože naše země potřebovala získat moderní techniku, moderní technologie, potřebné know – how i nezbytný kapitál atd. Oponenti jistě měli částečnou pravdu, ale nebylo možné stavět takto konfrontačně proti sobě dva různé typy spolupráce a to spolupráci sousedních zemí a spolupráci s hospodářsky

³⁶ ZAVADIL, Petr. Mocenská rovnováha v EU a Visegrád. *Mezinárodní politika*, 1999, roč. 23, č. 2, s. 10.

vyspělými zeměmi. To bylo nepochopení tehdejší situace. Právě subregionální spolupráce zemí střední Evropy mohla být výraznou pomocí v překonávání problémů a překážek, které nás čekaly na cestě směřující k plnoprávnému zapojení do celoevropské spolupráce, jejímž výsledkem mělo být členství Československa, ale i Polska a Maďarska v Evropském společenství. Totéž platilo i pro zapojení těchto států do NATO. Členské státy těchto dvou významných seskupení by samozřejmě svým dílem pomoci přispěly, ale především jsme si museli pomoci sami, potřebovali jsme však podporu partnerství a spolenectví našich nejbližších sousedů Poláků a Maďarů, protože naše i jejich situace byla totožná a také oni potřebovali podporu. Bývalá NDR měla tuto podporu od SRN, Rakousku ji poskytovalo Evropské sdružení volného obchodu, jehož bylo členem a Sovětský svaz mohl stále těžit ze svého postavení supervelmoci, takže si vystačil sám, i když se musel potýkat s mnohými problémy. Všichni ostatní možní partneři byli vzdálenější a nejednalo se jen o geografické hledisko. Jako jednotlivé země v tehdejší situaci nepředstavovaly Československo, Polsko a Maďarsko pro Evropské společenství, Německo, USA či Sovětský svaz významného partnera, ani pospolu nepředstavovalo společenství V-3 nějakou supervelmoc, ale vzhledem k počtu obyvatel (62 miliónů - ČSFR 15.5 mil., MR 10.7 mil., PR 35.7 mil) a rozloze (532.000 km²) společenství už reprezentovalo určitý významnější celek. Seskupení takového rozsahu mělo svou ekonomickou a negosociační váhu pro naše vztahy nejen s ES, Německem, SSSR, USA a dalšími státy. Protože např. ekonomický potenciál V-3 odpovídal zhruba potenciálu Beneluxu (Belgie, Nizozemí, Lucembursko), nebo Pyrenejského poloostrova (Španělsko, Portugalsko), stejně jako Kanady či zhruba třetině ekonomického potenciálu sjednoceného Německa. Společenství „Tří“ však nemělo ambice být ekonomicko integračním sdružením, mělo být spíše volnějším spojenectvím států vzniklým za účelem koordinace postupu do celoevropských struktur, čímž by došlo k posílení pozice každého z jeho účastníků. Plnohodnotné zapojení do evropského politického, bezpečnostního, hospodářského

a právního systému představovalo obtížný úkol pro všechny zmíněné země, proto chtěly společně nalézat řešení a cesty k jeho úspěšnému zvládnutí. Občas se při tom snažení objevovala rivalita, jakési předbíhání či nezdravá soutěž, což nebylo dobré ani rozumné, daleko výhodnější byl v té době společný postup všech zemí V-3, kordinace a spolupráce ve všech směrech a oblastech. Současně se však musely rozvíjet i naše tradiční styky a spolupráce. Fungování visegrádské trojky mělo být příležitostí prokázat schopnost zúčastněných krajin překonat úzké národní zájmy a potřeby a potvrdit jejich schopnost integrace do širších celků.³⁷ Visegrádské země měly nejprve Západu dokázat, že vůbec jsou schopny demokratické spolupráce v rámci svého regionu, aby mohlo Evropské společenství začít jednat o jejich vstupu. Visegrád tak byl považován za testovací parketu jejich budoucího členství.³⁸

Všem zúčastněným bylo jasné, že je nutné přejít od velkolepé symboliky přímo k činům, aby se všem díky spolupráci žilo lépe, a aby společenství šlo vstříc ekonomickému, politickému a sociálnímu rozvoji.

Podle analýzy podepsaných dokumentů můžeme dojít k závěru, že deklarace nebyla dokumentem, jenž by obsahoval mezinárodně – právní normy a jehož dodržování tedy není právně vymahatelné. Na jeho hodnotě to ovšem neubírá, nejdůležitější je postoj signatářů, kteří se velmi jednoznačně vyjádřili pro moderní integraci do evropských hospodářských a bezpečnostních struktur a pro rozvoj regionální spolupráce. Mezi problémy však patřil v určitých věcech odlišný vývoj v jednotlivých zemích. Kupříkladu Maďarsko poměrně často dávalo najevo, že co se týče hospodářských reforem je napřed oproti Československu a Polsku, a proto by západní země měly k němu přistupovat s určitým předstihem.

Rozhovory týkající se hospodářské spolupráce měly od jednotlivých států shodnou odezvu – ekonomická kooperace oblasti byla, co se týče

³⁷ MACH, J.Ž. Vrcholná schůzka ve Visegrádu. *Tvorba*, roč. 1991, č. 9, s. 4.

³⁸ LOUŽEK, Martin. *Visegrádská čtyřka – patnáct let poté* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <<http://www.virtually.cz/index.php?art=10517>>

ekonomických zájmů, u všech zemí až na druhém místě – první zaujal obchod s trhy západní Evropy, což by nahradilo ztráty vzniklé po rozpadu Sovětského svazu a změnách ve východním Německu.

2.5 Druhý summit visegrádkých zemí – Krakov, listopad 1991

Dalším společným krokem vpřed bylo opakované pozvání skupiny na schůzku do Krakova polským prezidentem Lechem Walesou, která po setkání v Bratislavě a summitu v Budapešti (resp. Visegrádu) měla být již třetí oficiální schůzkou Visegrádké trojky.

Důležité také bylo, aby si země V-3 také co nejdříve vyřešily otázku společného systému cel a pohraničních styků, což bylo důležité při přípravě asociačních dohod s Evropským společenstvím. Snaha o liberalizaci celních sazeb zemí Visegrádu měla jít ruku v ruce se zeměmi “Dvanáctky” (Dvanáct evropských států patřící do EU ještě před čtvrtým „severním“ rozšířením v roce 1995. Jednalo se o tyto země: Belgie, Francie, Itálie, Lucembursko, Německo, Nizozemí, Dánsko, Irsko, Spojené království, Řecko, Portugalsko a Španělsko.). Také byla nutná příprava dvojstranných smluv mezi visegrádkými zeměmi, které měly poskytovat i vzájemné bezpečnostní garance. Toto vše se projednávalo zejména na summitu, který se konal 5. – 6. října 1991 v již zmíněném polském Krakově. Na schůzce došlo k obnovení, přepracování a podepsání vzájemných smluv o přátelství a vzájemné spolupráci, které nahradily dohody původní ještě z dob komunismu. Jednalo se pouze o smlouvu mezi Polskem a Československem, protože smlouva československo – maďarská ještě nebyla připravená v důsledku nevyjasněné situace ohledně sporných otázek týkajících se již několikrát zmiňovaného problému vodního díla Gabčíkovo a maďarské menšiny na Slovensku. Z těchto důvodů se Maďaři rozhodli, že podepsání podobné smlouvy s Polskem by ve

společenství vyvolalo určitou asymetrii, a proto text o vzájemném přátelství měl být podepsán až za jiných okolností a na jiném místě. V úmluvách se také ocitly klauzule o podpoře a vzájemné koordinaci v úsilí o vstup do evropských nadnárodních struktur. Jednalo se také o společném postupu vůči situaci v Jugoslávii a Sovětském svazu nebo o textu deklarace, kterou měli šestý říjnový den roku 1991 podepsat hlavy zúčastněných států. Delegace se dohodly na společném požadavku ES týkajícího se pomoci při restrukturalizaci související se zhroutilím Sovětského bloku. Neuplatnil se však kupříkladu návrh polské strany na vznik soustavy dohod, které v konečném důsledku měly za cíl vytvoření „*institucionalizované bezpečnostní sítě ve střední Evropě, schopné efektivní reakce na pohyb v postsovětském prostoru.*”³⁹ Ani jeden ze zbývajících dvou partnerů neměl zájem navázat spolupráci takovýmto způsobem.

*„Prezident Havel hodnotil vývoj spolupráce tří zemí tak, že v Bratislavě je spojovalo pouze vědomí geografické blízkosti a podobnosti úkolu. Ve Visegrádu už míra shody a vůle vyústila ve společnou deklaraci. Dnes mezinárodní společenství vnímá Trojku jako stabilizující činitel a dobrý příklad regionální spolupráce.”*⁴⁰

V otázce bezpečnosti došlo v krakovském Wawelu zásluhou zúčastněných ministrů zahraničních věcí k vydání společného prohlášení ke spolupráci se Severoatlantickou aliancí, což bylo samo o sobě bráno jako velká výzva do budoucna. Kooperaci zahraničních delegací v těchto i jiných otázkách oceňovaly zejména Spojené státy americké a Evropské společenství. Braly ji jako důkaz vysoké politické kultury, která výrazně přispívala ke stabilitě ve střední Evropě. Právě toto setkání bylo v budoucnu bráno jako úplný vrchol celé visegrádské spolupráce, což už tehdy potvrdily čelní politické garnitury Polska, Československa i Maďarska.

³⁹ Viz 2. s. 220.

⁴⁰ Viz 3. s. 312.

Mezi třetím a čtvrtým vrcholným setkáním zástupců V-3 se udála ještě jedna velmi významné událost, kterou je důležité neopomenout. Pro nás tehdy klíčové asociační dohody, které byly připravovány v období od října do prosince roku 1991, byly pro Evropské společenství pouze dílčím hlediskem v dlouholetých jednáních o Evropské unii. Smlouva o EU byla schválena na 46. summitu ES, který zasedal v Maastrichtu 9. a 10. prosince 1991. Dohody o přidružení k EU podepsali za Československo ministerský předseda Marián Čalfa, za Maďarsko premiér József Antall a za Polsko předseda vlády Leszek Balcerowicz. Za ES to byli místopředseda komise ES Frans Adriansen a ministr zahraničí Nizozemí Hans van den Broek.

2.6 Třetí summit zemí Visegrádu – Praha, květen 1992

Posledním významným jednáním Visegrádské skupiny před červnovými parlamentními volbami v Československu, po kterých došlo k obratu v nazírání na spolupráci ve středoevropského prostoru, byl po Visegrádu a Krakově třetí summit, který se konal 6. května v roce 1992 v Praze.

Den předtím se sešli ministři zahraničí, kteří připravili podklady pro jednání hlav států, hovořili o pokračování součinnosti s Beneluxem (zkušenosti ze spolupráce tří sousedních států) a připravovali první dokument, který měl pokořit hranice týkající se třístranné kooperace. Mělo jít o navazování přímých styků mezi obcemi, městy, podniky a nezávislými organizacemi. Připravená deklarace, která potvrzovala mimořádné sblížení tří středoevropských zemí, byla přijata šestý májový den roku 1992.

„Dokument vyšel z rozvíjející se spolupráce Trojky, která se stala novým vzorem vztahů” a “stabilizačním faktorem v oblasti střední a východní Evropy”. Připomíná, že “jejich bezpečnost je neoddělitelně spojena s bezpečností všech ostatní evropských států” a “potvrzuje jejich odhodlání

přispívat k budování nové evropské bezpečnostní architektury, založené na efektivní funkčně se doplňující a vzájemně se posilující spolupráci a koordinaci existujících evropských a transatlantických institucí, zvláště KBSE, Evropských společenství, NATO, Západoevropské unie a Rady Evropy”. Státy zdůrazňují, že “prohlubování a rozšiřování integrace je vzájemně slučitelné a potvrzují svůj zájem využívat Evropské dohody o přidružení s Evropskými společenstvími k přípravě na plné členství v Evropské unii”. (...) Chtěly se podílet na společné bezpečnostní a zahraniční politice unie.”⁴¹

Uznání se ve smlouvě dostalo také KBSE za předcházení a řešení konfliktů, nechyběl zde ovšem dodatek týkající se vytvoření vojenských mírových sil KBSE včetně možného využití prostředků NATO či ZEU (Západoevropská unie). Stále platilo, že trojstranná spolupráce byla základním stavebním kamenem cesty vstříc účasti v EU a NATO, což stále byly hlavní cíle naší mezinárodní politiky. Mnohokrát se vstřícně vůči Visegrádské skupině vyjádřily jak Spojené státy tak Evropská unie. Viděly ve spolupráci nesmírnou výhodu v integraci do EU na úkor jiných zájemců působících samostatně. Mnohé z perspektivních plánů vzaly za své právě v tomto “divokém” roce 1992. Krvavý rozpad Jugoslávie, problémy se sjednocením Německa, spory kolem Maastrichtských dohod, zánik Československa, následný vznik samostatných republik Česka a Slovenska a v neposlední řadě již uváděné červnové volby v Československé federativní republice výrazně pozměnily vývoj naší zahraniční politiky. Proto se zástupci Evropského společenství rozhodli, že o další spolupráci budou vyjednávat s každou zemí V- 3 samostatně.

⁴¹ Viz záznam 3. s. 361 - 362.

2.7 Problémy československé politiky a jejich vliv na československou mezinárodní politiku v roce 1992 - spory Havel versus Klaus

Československá politika měla v roce 1992 jeden zásadní problém, a to neslučitelné názory a postoje dvou tehdejších nejvýznamnější osobností politického spektra týkající se mezinárodních vztahů a zahraniční politiky státu, které Jiří Vykoukal ve své knize o problematice Visegrádu označil jako spor dvou Václavů. Prezident Václav Havel, filozof a bývalý disident, prosazoval mravní koncept politiky a snahu o vytvoření “duchovního” státu, naopak předseda vlády a čelní představitel naší nejsilnější pravicové stany ODS Václav Klaus se zasazoval hlavně o ekonomický ráz naší polistopadové zahraniční politiky (tzv. liberální konzervatismus). Ono není divu. Havel lpěl na své nezávislosti, nechtěl být zařazen napravo ani nalevo, filozofickou cestou se snažil vyvodit možné závěry či dojít k nějakému názoru bez toho, aby byl předtím zaškatulkován k té či oné politické straně. Naproti tomu dřívější ministr financí Klaus byl výrazně ovlivněn studiem ekonomického myšlení a vlastním dlouholetým ekonomickým vzděláním a samozřejmě také pravicovým postojem své vlastní strany. Díky tomu mohl výborně zhodnotit českou hospodářskou situaci a ovlivněn západoevropskými ekonomikami přinesl koncept radikální přeměny naší ekonomiky na liberálně-konzervativní. Ten odporoval do té doby zažitým pořádkům v místní politické kultuře, což se mnohým nelíbilo. Přesto si Klaus stál za svým, mnohokrát hovořil o tom, že na tyto tradice ani navazovat nechce. Prosazoval názor, že: “...české společenskovední prostředí stojí pro mne mimo hlavní proud společenskovedního myšlení ve světě.”⁴²

Přestože prosazoval tržní politiku, kde si každý s podporou státu může realizovat vlastní projekty bez odvolávání na nějaké vyšší cíle, nikdy netvrdil,

⁴² KLAUS, Václav. *Mezi minulostí a budoucností*. Brno: Nadace Universitas Masarykiana: Georgetown ; Praha : Svoboda, 1996. s. 14.

že se to nemůže dít ruku v ruce ušlechtilými mravními zásadami. V roce 1991 v jednom rozhovoru uvedl: *“Období nepolitické politiky je už definitivně za námi. Nejen v ekonomice, ale i v politice potřebujeme standardní systém, to znamená systém normálních politických stran.”*⁴³ Tím jednoznačně potvrdil rozkol s Václavem Havlem. Ten se také během vlády pravicových koalic stahuje do ústraní, do tehdejšího politického dění nijak výrazněji nezasahuje. Razantněji vstupuje do povědomí veřejnosti až po pádu druhého Klausova kabinetu “rudolfínským projevem” z roku 1997, přidává se svým hlasem k nejružnějším výzvám (Děkujeme odejděte, aj.)

Prakticky každá vládní strana u moci prosazuje podobný rámec týkající se národních zájmů. Rozkol u dvou prvních polistopadových vládních kabinetů je zřetelný v tom, na co jednotlivé vlády v mezinárodní politice kladou největší důraz. *“Ten v případě “realistické školy”, kterou v českých podmínkách představovala vláda české pravice po volbách v roce 1992, spočíval na národních zájmech, bezpečnostních zárukách a ekonomické efektivitě. Na druhé straně “idealistická škola”, již v českých podmínkách byla zahraniční politika československé vlády a prezidenta Havla v letech 1990 - 1992, relativně více zdůrazňovala “univerzální” morální hodnoty, spoluodpovědnost za mír a bezpečnost a multilaterální kooperaci.”*⁴⁴ Realismus v podání Klause a jeho vlády bývá často označován jako euroskepticismus, to pro jejich postoj k evropské integraci. Samotný proces nebyl v jejich podání nikdy zpochybněn, přestože vždy uváděly velkou řadu výhrad k tehdejšímu stavu a dalšímu postupu evropského společenství v procesu další integrace. Sám Klaus si představoval, že instituce evropské integrace poslouží k větší svobodě občanů EU, bez omezování ve všech jednotlivých úrovních společenského prostoru, pochyboval však, že národní zájmy jednotlivců předčí jejich zájmy celoevropské. Nebyl si však jistý tím, že by na evropském kontinentě vznikl třetí silný celistvý mezinárodní hospodářský trh, který by se svým objemem

⁴³ KLAUS, Václav. *Nemám rád katastrofické scénáře*. Ostrava : Sagit, 1991. s. 154.

⁴⁴ Viz 2. s. 139.

vyrovnal a konkuroval dvěma nejsilnějším celosvětovým trhům velmocí USA a Japonska.

Podobně skeptický postoj zastával Klaus a celá jeho vláda také vůči Visegrádské skupině. ODS ve svém volebním programu z roku 1992 uvádí: *“Hledají se náhražky za naši neexistující západoevropskou politiku (Pentagonála, nyní Hexagonála), jež nás vtahují do problémů věčně nestabilního jihovýchodu Evropy na úkor integrace se západní Evropou. Koncepce "Trojky" (Československo, Maďarsko, Polsko) jde mimo společné zájmy těchto zemí, protože je uměle vytrhuje z jejich evropských vazeb, především těch nejbezprostřednějších, vazeb na Německo, případně Rakousko. Představa, že hospodářská a politická integrace "Trojky" je nutným předstupněm naší integrace se západní Evropou, se zakládá na vážném omylu. Při umělém charakteru tohoto společenství by naopak znamenala značné zdržení: sčítaly by se slabiny účastníků, nikoli přednosti.”*⁴⁵ Vedení ODS považovalo spolupráci se sousedy ve střední Evropě za důležitou, přesto její rozvoj však chtělo udržovat především na bilaterální úrovni. Navíc se také jednoznačně snažilo vyhnout institucionalizaci V-3 (resp. V-4), přestože o ní nikdo ze členských zemí (vyjma některých opravdu nereálných návrhů) nijak výrazně neusiloval. *“Symbolem přístupu nové české politické reprezentace po volbách v roce 1992 a zejména po vzniku samostatného Česka, se stal výrok ministerského předsedy pro francouzský deník Le Figaro v lednu 1993: “Visegrád se nás netýká. Šlo o proces, který zcela uměle vyvolaly západní země.” Tento Klausův tvrdý výrok nevyplýval jen z osobních pocitů či politické taktiky. Nahlížena ze Spojených států či západní Evropy se střední Evropa příliš často jevila automaticky jako celek, aniž by byly brány v úvahu zvláštnosti zdejších národů a specifické problémy jednotlivých států.”*⁴⁶ Český premiér také veřejně odmítl, že naše členství ve Visegrádské čtyřce má být do

⁴⁵ Volební program ODS 1992. [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <<http://www.ods.cz/volby/programy/1992/program.php?kap=5>>

⁴⁶ Viz 2. s. 140.

budoucná brána jako alternativa členství ČR v Evropském společenství.

2.8 Rozpad Československa a počátky stagnace visegrádské spolupráce v roce 1993

Nebyl to však pouze odlišný postoj české diplomacie v mezinárodní politice oproti minulé vládě, ale také jistý další proces, který výrazně nabourával a komplikoval visegrádskou spolupráci. Jednalo se o postupný rozpad Československa na samostatné Česko a Slovensko. To, co začalo po “sametové revoluci” tzv. pomlčkovou válkou, vyvrcholilo po letních parlamentních volbách v roce 1992. Nejsilnější strana v českých zemích byla ODS s předsedou Václavem Klausem, tou nejsilnější na Slovensku se stalo Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS) v čele s Vladimírem Mečiarom. Oba předsedové se stali ústředními postavami svých národních vlád a postupně společně vedli federaci k rozpadu. *“ODS věřila, že bez Slovenska se Česko rychleji prosadí mezi hospodářsky vyspělé státy, HZDS přehnal své požadavky na podíl v republice a pak už nemohlo ustoupit. Oba státníci neznali cestu ke kompromisu a byli přesvědčeni o své neomylnosti a tak se na mapě Evropy 1. ledna 1993 místo Československa objevila Česká republika a Slovenská republika.”*⁴⁷

Tento krok se ihned při následujících jednáních o podmínkách vstupu do ES ukázal jako špatný. Totiž podmínky, které evropské společenství nabídlo již pro oddělené Česko a Slovensko, nebyly zdaleka tak výhodné jako ty, které by tyto dva státy dostaly jako jedna země dohromady. Dohoda o EU byla ratifikována v témže roce.

Rozdělení Československa náhle zvýraznilo některé mezistátní problémy, které v minulosti bránily té úplně nejúžší spolupráci v rámci V-3. Jednalo se především o slovensko - maďarské problémy ohledně sporného vodního díla Gabčíkovo - Nagymáros či maďarské menšiny na slovenském

⁴⁷ Viz 4. s. 29.

území. Tyto spory se vyhrotily z prostého důvodu. Praha přestala plnit roli prostředníka. Radikální slovenský přístup již nebyl mírněn českou částí federace. Komplikace se navíc vyskytly také na maďarské straně, když se maďarská menšina na Slovensku nesouhlasně vyslovila proti vzniku samostatného slovenského státu, zejména z důvodu nedostatečného dodržování práv menšin - nový stát byl vnímán jako značně nacionalistický.

Rozpad federace ukázal Česku cestu západním směrem. Geopolitická změna v důsledku odtržení Slovenska posunula ČR blíže k ekonomicky silnějším státům západní Evropy. Tradičnímu českému zájmu o spolupráci se západem tedy nestálo nic v cestě, zejména ve vztahu k Německu či ostatním sousedům, ovšem vždy pouze na bilaterální úrovni. Spolupráce České republiky se zeměmi ležícími od Slovenska východním směrem byla oproti zvyklostem z minulosti spíše zanedbatelná.

Rozdělení Československa, soustředění se členských států hlavně na své vnitřní problémy a chladný postoj české politické garnitury výrazně ochromily spolupráci visegrádské skupiny na několik dalších let. Dokonce i přes tyto viditelné problémy stále Maďarsko a Polsko i na počátku roku 1993 viděly Visegrádskou čtyřku jako možnost získání lepší výchozí pozice při integraci do ES a Severoatlantické aliance, Česko naopak usilovalo o to, aby každý stát samostatně plnil úkoly, které byly evropskými aliancemi vytyčeny a jejichž nesplnění bránilo blížícímu přijetí zmíněných středoevropských států. Klaus i ostatní zástupci jeho vládnoucího kabinetu se navíc veřejně netajili ani tím, že právě Česká republika bude jednoznačně prvním z těchto čtyř států, který daná kritéria splní a také se tedy jako první připojí k těmto dvěma klíčovým uskupením. Proti takovému přístupu vládnoucí strany se začala ozývat kritické hlasy zejména z řad opozice. Bývalý ministr zahraničí Jiří Diensbier, který jednoznačně patřil v polovině devadesátých let k nejdůraznějším oponentům zahraniční politiky ODS, se nelichotivě vyjadřoval zejména o tvrzeních, že Visegrád je uměle vytvořeným společenstvím a navrhoval návrat k původnímu konceptu uskupení. Podle něj byl postup ES

a Spojených států k zemím střední Evropy jako jednomu celku, výrazem přesvědčení o tom, že mohou v integraci ideálně spolupracovat a doplňovat se a ne naopak, jak uváděla tehdejší ODS. Vláda naproti tomu uváděla, že společně státy Visegrádu mohou postupovat pouze v hospodářských otázkách a až posléze na úrovni politické. Také kritizovala Visegrádskou skupinu za to, že přestože se čelní představitelé členských zemí setkávali na těch nevýznamnějších historických místech jednotlivých zemí a vydávali dalekosáhlá prohlášení, jejich praktický význam a dosažené výsledky nikdy nebyly nikterak valné. V dubnu 1993 tehdejší ministr zahraničních věcí Josef Zieleniec při svém vystoupení na schůzi poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky uvedl částečnou formulaci české zahraničněpolitické doktríny takto: *“...má-li mít spolupráce v rámci visegrádské skupiny smysl, musí se toto uskupení umět postavit čelem ke konkrétním, praktickým problémům tohoto regionu - k uvolňování bariér ve vzájemném obchodě, k problematice migrace a podobně. Nemělo by již v budoucnu docházet k tomu, aby jeden stát z této skupiny zavedl jednostranné omezení obchodu vůči ostatním, aniž by tento krok s nimi konzultoval.”*⁴⁸ Rok 1993 byl z hlediska ekonomiky velmi obtížným pro všechny státy V-4, česká ekonomika měla problém nejen s významným snížením domácí poptávky, problémy jí přinášela světová hospodářská recese a zejména protekcionistická opatření Německa a Evropského společenství. Možnou nadějí na zlepšení tohoto stavu mohlo být využití zóny volného obchodu mezi zeměmi V-4, což se však neseťkalo s jednoznačným přijetím politiků.⁴⁹

2.9 Hospodářská spolupráce Visegrádu a vznik CEFTA

Rozvoj vztahů se sousedními státy na multilaterální úrovni se Česko

⁴⁸ *Česká zahraniční politika : úvahy o prioritách.* Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 1997. s. 246.

⁴⁹ NERS, Krzysztof J. Spolupráce ve stř. Evropě. *Lidové noviny*, 17.5.1993, roč. 6, č. 112, s. 5.

v té době snažilo udržovat pouze v rámci ekonomické dimenze. Nejprve si ministři Vladimír Dlouhý a Václav Klaus vymohli vytvoření Výboru pro spolupráci ve střední Evropě, ze kterého později vzešla Středoevropská dohoda o volném obchodu (CEFTA – Central European Free Trade). Uzavření této dohody se podařilo 21. prosince 1992 v Krakově. CEFTA se měla stát ústředním nástrojem hospodářské spolupráce mezi Českem, Slovenskem, Maďarskem a Polskem. *“Podepsání dohody bylo malým triumfem, protože od okamžiku, kdy uskupení díky iniciativě Václava Havla vzniklo, byla jeho existence periodicky zpochybňována.”*⁵⁰ Měla de facto nahradit ekonomicky neúčelný Visegrád. *“Cílem bylo pomoci obchodu podporovat rozvoj ekonomiky zúčastněných států, zvyšovat produktivitu, upevňovat finanční stabilitu, apod.”*⁵¹ Byla to především Praha, která všemožně usilovala o to, aby byla dohoda uzavřena co nejdřív a zefektivnila tak co nejrychleji vzájemný obchod s průmyslovým zbožím. Dohoda vstoupila v platnost od 1. dubna 1993, přestože byla ratifikována všemi státy Visegrádu až 1. července 1994. Vycházela z článku XXIV Všeobecné dohody o clech a obchodu GATT a jejím cílem bylo vytvořit mezi svými stranami oblast volného obchodu. Jejím účelem byla liberalizace vzájemného obchodu s průmyslovými a zemědělskými výrobky a oblastí spojených s jeho realizací. CEFTA se stala smluvním základem pro postupná odstraňování omezení obchodu. Byla ratifikována jako otevřené seskupení a důkazem její atraktivity bylo postupné připojení Slovinska, Rumunska a Bulharska.⁵² Slovinsko, vzniklé po rozpadu jugoslávské federace od počátku vykazující pozoruhodné výsledky na ekonomickém poli a trvalý růst HDP⁵³ se připojilo v roce 1996.⁵⁴ Bulharsko,

⁵⁰ LLOYD, John. Evropa - trh nesplněných přání. *Lidové noviny*, 20.4.1993, roč. 6, č. 91, s. 5.

⁵¹ VEBER, Václav. *Dějiny sjednocené Evropy*. Praha: Lidové noviny, 2004. s. 393.

⁵² Viz 38.

⁵³ *Problematika ekonomického rozvoje národů SVE (2)* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <<http://www.e-polis.cz/svetova-ekonomie/182-problematika-ekonomickeho-rozvoje-narodu-sve-2.html>>

⁵⁴ *Středoevropská zóna volného obchodu* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <http://www.project-aliante.org/UserFiles/File/answer_10_cz.pdf>

jehož ekonomická situace, se začala pomalu vylepšovat po roce 1993,⁵⁵ ale znatelnější oživení ekonomiky po recesi z roku 1995 přišlo až koncem devadesátých let, se stalo členem CEFTA od 1.1. 1999.⁵⁶ Rumunsko, po mírném oživení ekonomiky v roce 1993⁵⁷, se stalo signatářem Středoevropské dohody o volném obchodu (CEFTA) v červenci roku 1997.⁵⁸ CEFTA se stala jednou z cest napomáhající překonání ekonomické zaostalosti Rumunska a jeho politické izolace trvající několik desetiletí.⁵⁹ Zájem projevil i pobaltské republiky bývalého Sovětského svazu a Chorvatsko. „*CEFTA byla unikátním projektem, který se obešel bez jakékoli institucionalizace. Ukázal, že k volnému obchodu totiž nejsou potřeba žádné společné regulace ani harmonizace právních předpisů a norem. CEFTA neměla společný sekretariát a společná rozhodnutí byla přijímána jednomyslně společným výborem, jehož členy byla ministři zemí CEFTA se zodpovědností za zahraniční hospodářské vztahy. Zóna volného obchodu CEFTA byla skutečným průlomem. Ve střední Evropě vytvořila postupně liberalizovaný trh s přibližně 65-100 milióny obyvatel. Dohoda předpokládala odstranění překážek ve vzájemném obchodu snížením cel a kvót, které mělo být uskutečněno ve třech stádiích. První stádium, které nastalo hned po podpisu dohody, zahrnovalo odbourání cel u 60 % celních položek. Ve druhé etapě (v období čtyř a pěti let) byla snížena cla na tzv. středně citlivé výrobky. Během osmi let až do roku 2001 pak byla v rámci třetí etapy snížena cla i na tzv. citlivé výrobky (např. výrobky z oblasti hutnictví, elektrotechniky, textilu apod.) Snížení cen bylo symetrické a postupné.*“⁶⁰ To, že CEFTA byla opravdu krokem tím správným směrem, se projevilo již

⁵⁵ NIKOLSKI, Viktor. Stav transformace ve východní Evropě. *Lidové noviny*, 19.9.1996, s. 16.

⁵⁶ *Bulharsko a Balkan PAC 2004* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <http://www.packaging-cz.cz/pdf/2005_01/Packaging_01_05-15.pdf>

⁵⁷ Viz 36. s. 10.

⁵⁸ Strategie prosazování obchodně ekonomických zájmů ČR v Rumunsku - výchozí situace [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/rumunsko/strategie-rumunsko-vychozi-situace/1000686/42788/>>

⁵⁹ LATAIANU, Gabriel. *Perspektiva vstupu do EU a její vliv na proměny Rumunska v devadesátých letech* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=350>

⁶⁰ Viz 38.

zanedlouho. Za pět následujících let jejího fungování se obchod mezi jejími členskými zeměmi více než zdvojnásobil, navíc volná obchodní zóna pro trh s průmyslovými výrobky se začala rozšiřovat mnohem rychleji, než se původně předpokládalo. *„Trvalým problémem, na němž také zóna po roce 1998 uvízla, však zůstával obchod se zemědělským zbožím. Na rozdíl od průmyslových výrobků se přes náročné a pomalé uvolňování bariér opakovaně téměř ve všech členských objevovaly pokusy chránit jisté druhy agrárního zboží.“*⁶¹ Situace opravdu nebyla jednoduchá. *„Nakonec bylo po dlouhých jednáních dosaženo kompromisu, podle něhož se cla na zemědělské výrobky budou postupně snižovat, při čemž však zůstane zachován systém kvót, který do jisté míry omezoval vývozy zemědělské produkce v rámci signatářských zemí CEFTA.“*⁶² Po celou dobu existence této dohody zůstávalo dané a neměnné to, že CEFTA byla opravdu programem jen a jen ekonomickým. Jednotlivé státy zóny se tedy začaly především soustřeďovat na zlepšování vzájemných obchodních interakcí, bylo čím dál zřetelnější, že původní koncept Visegrádu začínal nenávratně ustupovat do pozadí.

*„Někteří čeští politici pod záminkou nezbytnosti rozšíření obchodních vztahů zcela ignorovali ostatní aspekty spolupráci v rámci visegrádské skupiny. V tom spočívala hlavní příčina jejího umrtvení.“*⁶³ Na konci roku 1993 se stav visegrádské spolupráce blížil klinické smrti.

⁶¹ Viz 2. s. 144.

⁶² Viz 38.

⁶³ LEŠKA, Vladimír. Minulost, přítomnost a budoucnost visegrádské spolupráce. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 4, s. 11.

3 Postupná stagnace Visegrádu a její příčiny

3.1 Čtvrtý summit V-4 v Praze v lednu 1994 a pokračující stagnace Visegrádské spolupráce

Sblížení nepomohl na přelomu let 1993-1994 ani společný postup středoevropských republik při jednáních o vstupu do NATO či angažování se v projektu Partnerství pro mír, vzešlého z iniciativy Spojených států a hlavně jejich čelního představitele Billa Clintona. A bylo to právě setkání prezidenta USA, jako propagátora svého projektu Partnerství za mír s hlavami států a vlád zemí Visegrádské čtyřky, jenž výrazně rozbouřilo emoce zúčastněných politiků jak na vnitrostátní, tak i na mezinárodní úrovni. Toto setkání se uskutečnilo ve dnech 11. - 12. ledna 1994 v Praze. Tento zpočátku nedůvěryhodný projekt byl brán jako dočasná odpověď na otázky států V - 4 ohledně vstupu do Severoatlantické aliance. Západ se totiž obával reakce Ruska na další rozšiřování NATO, a proto chtěl tímto způsobem zbrzdit snahy uchazečských zemí na pokud možno co nejrychlejší vstup do aliance. Česká politická reprezentace se však rozhodla k neočekávanému kroku. Na rozdíl od Slovenska, Maďarska a Polska chtěli Češi jednat s Clintonem samostatně a navíc se rozhodli, že svůj další postup nebudou nijak koordinovat s ostatními státy visegrádského prostoru. Navíc byl summit připraven tak, aby mohla česká strana nerušeně jednat se zástupci USA samostatně a nakonec ani nepodpořila vydání společného stanoviska s ostatními členy V - 4 ke koncepci Partnerství pro mír. Sice již před tímto setkáním se objevily hlasy, které se obávaly možného českého separátního přístupu. Navíc se zdálo být zřejmé i to, že toto setkání v Praze nebude mít rámec jednání Visegrádské skupiny, ale spíše rozhovorů na bilaterální úrovni. Nikdo tomu však nevěnoval valnou pozornost. Když však ministr české vlády prohlásil, že nevidí důvod, proč by se měl sejít se svými visegrádskými kolegy, když na to úplně stačí náměstek, bylo to nejen pořádné faux pas pro ministra zahraničí Zięlience, ale i důkaz diplomatické neobratnosti

české politické reprezentace.⁶⁴ Tento přístup rozlítl nejen významné osobnosti ostatních tří států V-4, ale rozbouřil také emoce na domácí politické scéně, zejména v řadách opozice. Polský prezident Lech Walesa se začal vyjadřovat, že Visegrád se klidně může obejít i bez České republiky, pokud o to nestojí a že může bezpečně fungovat znovu ve třech. Od té doby se Poláci snažili koordinovat vstup do evropských struktur společně s Maďarskem. To se několikrát kriticky vyjádřilo na adresu České republiky ve stylu, že soupeření mezi státy Visegrádu je nesmysl a že spolupráci při jednáních by toho mohly dosáhnout více a určitě dříve. Největším kritikem odděleného postupu nebyl u nás nikdo jiný než již několikrát zmiňovaný bývalý první muž československé diplomacie Jiří Diensbier (kromě něho kritizoval tento přístup u nás například ještě bývalý předseda federální vlády a pozdější předseda Senátu Petr Pithart). Diensbier se domníval, že i když je sice politická a ekonomická stabilita našeho státu základní podmínkou pro vstup do Severoatlantické aliance, tak by bylo mnohem lepší ukázat podporou regionální spolupráce V-4 zájem na bezpečnosti a stabilitě celého středoevropského prostoru a ne pouze jedné země jako takové. Samozřejmě tím také získat do budoucna výhodnější podmínky pro další postup. Jiní tvrdili, že pozici Česka také ubližuje scestné sebehodnocení jako jasné jedničky mezi ostatními státy střední Evropy. Existovaly ovšem i názory, které podporovaly a obhajovaly počínání vládní ODS. Navíc i sama Severoatlantická aliance prezentovala projekt Partnerství pro mír jako začátek individuálního přístupu k uchazečským zemím v otázce dalších přijímacích jednání. Společný postup by navíc mohly začít komplikovat další problémy. Například Češi a Poláci by mohli být zbytečně handicapováni slovensko - maďarským problémem.⁶⁵

⁶⁴ SCHMARCZ, Martin. Vize Visegrádu: zklamané naděje a realita. *Mladá fronta Dnes*, 20.1.1994, roč. 5, č. 16, s. 6.

⁶⁵ Viz 2. s. 144 – 145.

3.2 Visegrád v roce 1994

V roce 1994 obhajuje další setrvání Česka ve visegrádském společenství zejména bývalý ministr zahraničí Jiří Dienstbier. V reakci na polské prohlášení, že Češi vystupují, jako by nikdy žádná visegrádská spolupráce neexistovala a existovat neměla, uvedl, že bychom se měli vzdát svého předsvědčení o nadřazenosti postavení České republiky v rámci postkomunistických zemí, jakkoli se může zdát, že nám k tomu naše dřívější prvorepublikové postavení v Evropě a ekonomická vyspělost dává právo. Protože i postavení Polska je významné a ani Maďarsko není bez šancí na úspěch v ES. České furiantství spolu s arogantním postojem Václava Klause, které se stále více stávalo naší novou vládní politikou, by mohlo způsobit, že bychom si odradili naše visegrádské spojence. Neměli bychom zapomínat, že jednotný postup společenství zastupujícího více než 65 miliónů obyvatel bude mít vždy větší váhu při vyjednáváních než jednotlivá vyjednávání každé zastoupené země. Neměli bychom proto usilovat o samostatný vstup do mezinárodních struktur, i když se nám dnes může zdát, že samostatný postup Česka by byl rychlejší a úspěšnější. Šlo by o velmi krátkozraké a nesprávné řešení stávající situace. Pro Západ je rovněž významným pozitivem Visegrádu, že jeho existence je zárukou bezpečnosti středoevropského prostoru. Důvody tehdejší stagnace a téměř odmítavé postoje vládnoucí garnitury vůči Visegrádské skupině spočívají na stejných základech, jako tomu bylo v době jejího vzniku. Ten hlavní spočívá v odmítání spolupráce s Východem a preferování spolupráce se Západem. S tím souvisely i názory, že východní společenství nás bude zdržovat při naší cestě do evropských struktur.⁶⁶ Ale partnerství a spolupráce znamená, že slabší spojenec není přítěží pro toho silnějšího, protože s jeho pomocí se mu brzy dokáže vyrovnat, vždyť někdy i pilný žák předčí svého učitele. Navíc i zdánlivě slabší partner může přinést do

⁶⁶ DIENSTBIER, Jiří. Visegrád není výmysl Západu. Zaps. Pavel Dostál. *Rudé právo*, roč. 4, č. 8, 11.01.1994, s. 9.

spojenectví prvky, které tomu silnější chybí. Spolupráce a partnerství je procesem, kde by se nemělo přemýšlet jen o tom, co bychom z toho mohli mít, ale i o tom, co bychom mohli udělat pro druhé, jedná se o proces, který v konečném výsledku může být obohacením a přínosem pro všechny zúčastněné. Tak by to totiž mělo v ideálním světě být. Ale právě takové názory nechtěla naše tehdejší politická reprezentace slyšet, natož se jimi ve svém konání a směřování řídit. Tvrzení politiků, že Visegrád je malou Varšavskou smlouvu či malou RVHP, také nepřispívaly k dobrému renomé a zvýšení prestiže visegrádského uskupení. Přitom všechny země V4 odmítaly komunismus a s ním související hospodářskou výměnu zaostalého zboží. Transformovaly své politické a hospodářské systémy a snažily se stát plnoprávními a rovnocennými partnery demokratické Evropy. Československo už v roce 1989 avizovalo snahu vrátit naši zemi na Západ, kam jsme v dřívějších dobách patřili, ale současně chtělo spolupracovat a mít dobré vztahy se státy nacházejícími se směrem na východ a jihovýchod od našich hranic. Proto jsme se stali ihned členy Pentagonály a iniciovali jsme vznik Visegrádu, jež byl založen na platformě spolupráce a který se neměl stát blokem ani náhražkou evropské spolupráce. Právě proto Dienstbier označoval postoj české vlády k Visegrádské skupině za chybu. Podle jeho názoru by jeho vlivem mohlo dojít k situaci, že by se z celkem bezproblémové transformační země stala „zaostávající periférie“. Při hodnocení české zahraniční politiky roku 1994 se Dienstbier vyjádřil nezvykle ostře. *„Vůči východním sousedům se chováme jako chytrý starší bratr. Živíme si neobratně problémy s Německem a Rakouskem. Téměř ignorujeme Francii. Vztahy k Británii jsou stěžejní viditelné. Přišli jsme o sekretariát KBSE. (...) O Rusku jsme slyšeli, že jeho vnitřní vývoj nás nezajímá (...) O politice vůči Ukrajině nevíme nic. Tam, kde nejme povýšení, jsme lhostejní a pasivní.“* Jediným pozitivem při hodnocení českého státu zahraničím zůstává osobnost Václava Havla.⁶⁷ Tento dost tristní stav

⁶⁷ Viz 5.

české zahraniční politiky se promítal i do visegrádské spolupráce, a proto období její stagnace i nadále nekončilo a nezdálo se, že by se v blízké budoucnosti na tomto neutěšeném stavu něco měnilo.

3.3 Visegrád v roce 1995

Podle názoru bývalého polského ministra zahraničí Krzyszofa Skubiszewskiho ani v roce 1995 nebyl pro polské politiky Visegrád mrtvě narozeným dítětem. Vztahy států V4 se západoevropskými a transatlantickými zeměmi se podle něho vyvíjely uspokojivě, jednalo se však o postupný proces, který se neměl násilně urychlovat z důvodu existence některých problémů. Jedním z nich byla např. adaptace ekonomických struktur na požadavky, jež si kladla Evropská unie a s nimiž měly problémy i země Západu. Působení Visegrádu viděl především v ovlivňování veřejného mínění v západních zemích a především ve zdůraznění pozitiv, které pro ně bude mít vstup zemí V4 do EU. Doposud byla situace taková, že začlenění se do evropských struktur se jevílo jako potřebné pouze pro Visegrádské společenství a tuto skutečnost bylo třeba postupně měnit, protože i ono mělo Evropě co nabídnout. I když zdůraznil význam vstupu do NATO i EU pro Polsko vzhledem k jeho geopolitickému postavení v Evropě, současně se vyslovil, že není možné zapomínat ani na Česko, Slovensko a Maďarsko. Toto vyjádření bylo zcela v souladu s myšlenkami Visegrádu a bylo velmi potěšující, že ani v letech jeho stagnace se Polsko neodvracelo od další možné visegrádské spolupráce. Navzdory mínění českých skeptiků ohledně jeho další existence, se ani Česko nikdy negativně nestavělo ke společné hospodářské spolupráci zemí V4. Polsko však odmítalo jen tuto formu spolupráce, k řešení bylo i mnoho otázek politických, které byly pro zúčastněné země společné a neméně důležité. Důležité pro dobré vztahy členských zemí Visegrádu bylo i vyřešení slovensko-maďarského sporu v otázce Gabčíkova, který se měl projednávat u Mezinárodního soudního dvora

v Haagu.⁶⁸

V roce 1995, kdy si státy světa připomínaly 50. výročí konce 2. světové války, se měnil postoj západních států i USA k Rusku. Americký prezident Bill Clinton se dokonce účastnil oslav půlstoletí spojeneckého vítězství nad fašismem v Moskvě. Svět si uvědomoval, že upadající Rusko i nadále zůstává silnou euroasijskou velmocí, s níž je nutno počítat. Panovaly obavy, že sázka Západu na Jelcina nemusí vyjít a pokud by se k moci dostali výbojní nacionalisté, mohla by být v ohrožení mladá demokracie středoevropských států. Pro politiku Visegrádu z této situace vyplývalo, že jsou-li pro západní státy prioritou dobré vztahy s Ruskem, měli by se i středoevropští politici snažit o totéž, protože právě v této oblasti měly země V4 co dohánět. A právě užší koordinace v rámci Visegrádu, jež byla odmítána při formulování zahraniční politiky vůči Západu, by mohla být v tomto případě přínosem. Trochu paradoxní, ale zřejmě odpovídající popis tehdejší společensko-politické situace v Polsku, Slovensku, Česku a Maďarsku. Dozrál čas, aby Visegrád formuloval a vymezil své postoje v zahraniční politice nejen vůči Západu, ale nově i vůči Východu, jako to ostatně činil i okolní svět.⁶⁹

Výrazným pozitivem pro další úspěšnou spolupráci visegrádských zemí byla událost, k níž došlo právě v roce 1995. Tou se stalo podepsání smlouvy mezi Slovenskem a Maďarskem, které spolu měly po celou dobu existence Visegrádského společenství řadu problémů, jež se nedařilo uspokojivě vyřešit.

Od počátku devadesátých let se Maďarsko potýkalo s jedním základním problémem a to, otázkou menšin.

Pro maďarskou politiku, za doby Antalovy vlády v letech 1990-1994, je příznačný negativní postoj ke vzniku samostatného Slovenska. Rozbití federace sice Budapešť vzala na vědomí, ale zároveň usilovala o to, aby byly stanoveny podmínky, za jakých k tomuto procesu dojde, což se nepříznivě odrazilo ve

⁶⁸ SKUBISZEWSKI, Krzysztof. Visegrád není mrtvě narozené dítě. Zaps. Pavol Minárik. *Rudé právo*, roč. 5, č. 56, 07.03.1995, s. [1], 4.

⁶⁹ SLEZÁK, Milan. Západ, východ a Visegrád. *Týden*, roč. 1995, č. 13, s. 42.

vědomí slovenské politické elity. Maďarská zahraniční politika v této etapě nepřístupovala k Maďarsku s dostatečnou empatií a to mělo za následek další prohloubení nacionalistických nálad a „protimaďarskosti“ na Slovensku. Za hlavní považovali představitelé maďarské politiky vyřešení menšinové otázky, přičemž preferovali oproti bilaterálním vztahům regionální spolupráci. Kamenem úrazu rovněž bylo demonstrativní oznámení polické elity v Maďarsku, že se zcela ztotožňuje se snahami zahraničního maďarství, a ubezpečení menšiny o své politické, mravní a materiální podpoře, avšak tím vzbudila neodůvodněná očekávání a iluze, čímž se situace spíše zhoršovala a zvyšovala se nedůvěra Slováků.

Vezme-li se v úvahu, že je to čas prvních krůčků visegrádské spolupráce, tak nutně dojdeme k závěru, že už jen z tohoto pohledu, nebyla její životaschopnost zaručena.

Obrat nastává v březnu roku 1995, kdy dochází k podepsání smlouvy mezi Maďarskem a Slovenskem. Podstata smlouvy spočívala ve dvou navzájem spojených problémech – v otázce hranic a v otázce menšin. Tato dvě traumata, která byla zároveň klíčovými pojmy maďarské zahraniční politiky, se smlouva pokusila na základě kompromisu vyřešit. Maďarské straně se podařilo úspěšně završit její pětileté úsilí o internacionalizaci menšinové otázky a její prosazení do dvoustranných vztahů a smluv, na což do té doby nejprve nechtěla přistoupit československá a pak ani slovenská strana. Výměnou za to byl reflektován slovenský požadavek o neměnitelnosti hranic.

Dá se říci, že od této chvíle komunikace mezi Slovenskem a Maďarskem začíná být na více než dobré cestě. Svědčí o tom následující roky, kdy dlouhodobé maďarské úsilí o oživení visegrádské skupiny přineslo své ovoce.⁷⁰

⁷⁰ Visegrád (2) - Postoje států k V4 a paralely [online]. [cit. 2009-04-19]. Dostupné z:<
<http://www.e-polis.cz/mezinarodni-vztahy/188-visegrad-2-postoje-statu-k-v4-a-paralely.html>>

3.4 Visegrád v roce 1996

Na počátku tohoto roku se státníci středoevropského prostoru ještě několikrát vrací k již zmíněné maďarsko-slovenské smlouvě z předchozího roku. Její podepsání v mnohých v jistém směru znovu oživilo myšlenku užší spolupráce, ovšem pouze na Slovensku a v Maďarsku. Česko a nyní už i Polsko si stále udržovaly odstup s tím, že vzájemnou kooperaci by měla mít stále pod dohledem jenom CEFTA. Na v pořadí již třetím vrcholném setkání předsedů vlád signatářských zemí Středoevropské zóny volného obchodu, které se konalo v polovině září v Jasné pod Chopkem na Slovensku jsme mohli zaregistrovat jakési bilancování nad pětiletou spoluprací států V-4. Klaus tvrdil, že: *“Ve vztazích s našimi partnery z postkomunistických zemí střední Evropy jsme vždy vycházeli z principu, že je potřebné a pro všechny strany výhodné založit spolupráci nikoliv na vágních deklaracích, na prázdných setkáních politiků a na vytváření nepevných politických bloků, které mají vzhledem k rozdílnému vývoji jednotlivých zemí i k rozdílným politickým zájmům minimální šanci na úspěch, ale na nalezení nejvyššího společného jmenovatele v konkrétních věcech, které mohou přinést největší prospěch občanům těchto zemích. Proto jsme se od počátku stavěli proti vágní koncepci Visegrádu, která hrozila vytvořením jakési zóny nikoho mezi Východem a Západem, ale iniciovali jsme projekt CEFTA, jako konkrétní hmatatelnou formu spolupráce středoevropských zemích v ekonomické, a především v obchodní oblasti.”*⁷¹ Oproti Visegrádu se existence CEFTA během pár let projevovala velmi slibně. Cíl měla jasně daný, opravdu byla schopna přinést výrazný pokrok v oblasti liberalizace vzájemného obchodu a to bez zbytečné administrativy, nákladných sekretariátů, opulentních summitů i mnohoznačných deklarácí. Důkazem o funkčnosti Středoevropské dohody volném obchodu byl zájem o přistoupení Slovinska, Ukrajiny či pobaltských

⁷¹ KLAUS, Václav. Sociálnědemokratický Visegrád? *Lidové noviny*, roč. 9, č. 228, s. 9.

států. Podle Klause bylo důležité, že: *“CEFTA nikdy nebyla a není politickou aktivitou té či oné stranické či světonázorové orientace a že není alternativou k jiným evropským integračním uskupením.”*⁷² Při jednání Klause s předsedou ČSSD Zemanem Klausův protějšek hovořil o tom, že: *“jednal s kolegy ze sociálnědemokratických stran o tom, že se na sociálnědemokratickém základě pokusí obnovit myšlenku visegrádského uskupení.”*⁷³ Česká republika byla připravena spolupracovat s Polskem, Slovenskem a Maďarskem, s nimiž jí pojí staletí společné historie i současné hospodářské a politické zájmy. Země musí spolupracovat bez ohledu na to, zda je tam či jinde u moci konzervativní či sociálnědemokratická vláda. Právě proto jsou naše vztahy s partnery z CEFTA v roce 1996 na výjimečně dobré úrovni. Klaus ještě uvedl: *“Hovořil jsem v Jasně s maďarským premiérem Hornem a polským předsedou vlády Cimoszewiczem, kteří jsou ve svých zemích představitelé sociálnědemokratických vlád. Neměl jsem však dojem, že by návrat k myšlence Visegrádu, notabene sociálnědemokratického, podporovali. Možná, že byla moje polemika s panem Zemanem zbytečná, možná, že to pan předseda zas až tak vážně nemyslel a že pouze improvizoval pro tisk ve snaze říct cokoli, aby dosvědčil, že nebyl v New Yorku pouze na výletě, ale opravdu jednal na kongrese Socialistické internacionály internacionály. Možná, že stálo za to zopakovat základní principy našeho dlouhodobě zastávaného postoje ohledně středoevropské spolupráce, který je tak málo chápán.”*⁷⁴ Pokud nebyla visegrádská spolupráce ideální již ve svých počátcích, není jí a sotva bude adekvátní v době pokusů o její revitalizaci. Roku 1996, kdy byla visegrádská spolupráce na bodu mrazu a kdy to, co Jiří Diensbier přeslušně nazývá *“sebestředným vábením”* triumfovalo, přinesl časopis Mezinárodní politika několik statí na téma střední Evropa. *“Zejména ve člancích A. Raška (str. 11), M. Kusého (str.3), M. Purkrábka (str. 7) i J. Šabaty (str. 9) bylo patrné jisté*

⁷² Viz 71.

⁷³ Viz 71.

⁷⁴ Viz 71.

*znepokojení nad vývojem, který hrozil navršením mohyly nad odumřelým Visegrádem, jehož sám název se dostával do slovníku neužívaných archaismů.*⁷⁵

3.5 Visegrád v roce 1997

Po pádu vlády Václava Klause na podzim 1997 a s nástupem nové úřednické vlády se začíná měnit česká zahraniční politika a spolu s ní se začíná měnit i pohled na politiků na další pokračování visegrádské spolupráce. Novým ministrem zahraničí ve vládě Josefa Tošovského se stal Jaroslav Šedivý. Přestože se první muž české diplomacie snažil dlouhodobě udržovat nastolené principy v zahraniční politice České republiky, měl také snahu iniciovat některé změny, na které poté navazovala v dalších letech vláda pod vedením Miloše Zemana. Šedivý znovu přehodnotil pohled týkající se spolupráce se sousedními středoevropskými státy. Prioritou bylo zlepšování vztahů se sousedy na multilaterální úrovni, oproti dřívějšímu, kdy se kooperaci utužovala zejména na bilaterálním základě. To se týkalo i spolupráce v rámci V – 4. „*Šedivý hovořil o návratu k užší spolupráci ČR s Polskem a Maďarskem, protože tyto tři země řeší podobné problémy ve vztahu k NATO a EU. Šedivý se ale ohrazoval proti těm, kteří toto považovali za znovuvzkříšení Visegrádu. Považoval to spíše za pragmatický krok a ve visegrádské spolupráci vidí pouze symbolickou hodnotu.*“⁷⁶ Oproti minulým měsícům se přece jen spolupráce ve středu Evropy změnila. Polsko, Česko a Maďarsko se na setkání svých ministrů zahraničních věcí dohodly na koordinaci zahraniční politiky těchto tří států. Ty stojí na prahu konečného vstupu do Severoatlantické aliance a Evropské unie. A proto musí v tuto chvíli spolupracovat chtě nechtě, i když

⁷⁵ Visegrád redivivus – Oživený Visegrád. *Mezinárodní politika*, roč. 23, č. 2, s. 3.

⁷⁶ VEJVODOVÁ, Petra. *Spolupráce V4 a zájmy ČR v EU a NATO* [online]. [cit. 2009-04-19]. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/119477/fss_b/bakalarka.txt>

mezi nimi existují jisté rozpory, ovšem nikterak zásadní. Česko odstoupilo od názoru, že se odkloní od svým sousedů a že cestu směrem na západ zvládne nejrychleji a pouze svojí zásluhou. „*Tahle kalkulace se však ukázala lichá, protože měla špatné základy. Oslabila totiž všechny, a nikomu nic nedala. Dnes, když Slovensko padlo do problémů, jeho sousedé nejsou s to nic udělat. Praha se sama vyloučila ze hry, Budapešť nemůže přijít s žádnou iniciativou, protože by to přineslo zcela opačný výsledek. No a Varšava je taky bezradná, protože reprezentuje největší stát v regionu, což by vzbudilo i největší podezření. Proto pouze Visegrád by mohl společně nějak pomoci. Jenže všechno může být šikovně vymyšleno, ale ve skutečnosti to hloupě skončí. Stále však existuje naděje, že myšlenka Visegrádu se opět vrátí. Pozdě a ke škodě všech. Avšak lépe později než nikdy.*“⁷⁷

Šedivý, Geremek a Kováč - ministři zahraničí ČR, Polska a Maďarska, tedy těch zemí, které byly přizvány pro vstup do NATO v první vlně, se společně dohodli že o nyníška budou veškeré zahraničněpolitické kroky spolu minimálně konzultovat. Stejný postoj udržovali také ohledně koordinace politiky v Severoatlantické radě (nejvyšší orgán NATO) a také v otázce postoje k dalším kandidátským zemím ucházejícím se o vstup do Severoatlantické aliance. „*Nadšení ze znovuoobnovení středoevropské spolupráce zašlo až tak daleko, že ministr Kovács oznámil, že podobně jako Dumasovi Tři mušketýři bude od nyníška v zahraničí šéf kterékoli ze tří středoevropských diplomacií mluvit i jménem dvou zbývajících kolegů. Jedná se o znovuoobnovení tzv. visegrádské spolupráce - ovšem bez Slovenska? Slovo Visegrád na zmíněné tiskové konferenci zaznělo, vyjádřil se k němu však jen pro vše středoevropské nadšený Bronislaw Geremek. Když nyníjší šéf polské diplomacie zdůrazňoval význam obnovení Visegrádu, Šedivý a Kovács mlčeli.*“⁷⁸ Šedivý ovšem hned vzápětí odmítl, že se jedná o čistě jednoúčelnou spolupráci. Přesto se tato možnost nabízela, poté co zástupci NATO i americká ministryně zahraničních

⁷⁷ Zachrání demokracii na Slovensku zapomenutá idea Visegrádu? *Práce*, 27.10.1997. s. 7.

⁷⁸ ZAVADIL, Petr. Zmrtvýchvstání Visegrádu. *Lidové noviny*, 18.12.1997. s. 9.

věcí Madeleine Albrightová otevřeně vyjádřili nesouhlas s tím, že Česko, Maďarsko ani Polsko nestály o koordinaci společného postupu vstříc západním strukturám.

Slovensko bylo z jednání V – 4 podle očekávání vyloučeno. Bylo to dané vnitropolitickou situací. Díky premiérovi Vladimíru Mečiarovi a jeho vládní straně HZDS (Hnutí za demokratické Slovensko) se v této době se totiž Slovensko dostalo mimo první skupinu států, které měly vstoupit do NATO či EU, i když bylo po rozpadu bráno jako rovnocenný partner, stejně jako Česko, Polsko nebo Maďarsko. *„To se stalo kvůli nezodpovědnému chování slovenské vlády v zahraniční politice. Slovensko lavírovalo mezi západním a východním směřováním politiky a mělo pocit, že může jednat s oběma stranami ve snaze získat pro sebe co největší výhody. Někteří slovenští politikové byli přesvědčeni o tom, že integrace do západních struktur je automatická. Navíc byla slovenská vláda upozorňována na vybočování z demokratických standardů“⁷⁹*

Přesto bylo zřejmé, že se vzájemné vztahy ve střední Evropě pádem Klausovy vlády zlepšily. Kdyby státy V-4 po rozpadu Československa spolupracovaly jako v roce 1997, nemuselo by dojít k tomu, že se Slovensko tolik vzdálilo integraci do západoevropských struktur.

3.6 Důvody stagnace V-4

Období vzájemné spolupráce bylo v letech poznamenáno především vnitropolitickým vývojem v jednotlivých státech, který velmi ovlivnil vzájemnou kooperaci. V této souvislosti byly důležité především dva aspekty československého přístupu k této spolupráci. Prvním byly parlamentní volby v roce 1992, které přinesly nástup nové politické reprezentace, kladoucí jiné důrazy v zahraniční politice, zejména ve vztahu k visegrádské spolupráci. Druhým aspektem byl fakt, že nová česká reprezentace zdůrazňovala spíše

⁷⁹ Viz 76.

přináležitost ČR k západní Evropě než nutnost kooperace v rámci postkomunistických zemí Visegrádu. Slovenská reprezentace naopak ve strachu z očekávané izolace po rozdělení Československa požadovala institucionalizaci spolupráce jako možnou hráz proti negativnímu vývoji.

Heterogenita seskupení byla vyjádřena i rozhodnutím přijmout Polsko, Maďarsko a Českou republiku (a nikoli Slovensko, které vzhledem k tamní neutěšené politické a hospodářské situaci výrazně zaostávalo za ostatními státy V - 4) do NATO a potvrzena rozhodnutím summitu v Lucemburku v roce 1997, který opět pouze tyto tři státy přizval k jednáním o podmínkách vstupu do EU.⁸⁰

Nastartovaný program Visegrádu během let 1992 – 1997 velice rychle ubíral na intenzitě. Důvody odsunu Visegrádu do pozadí po rozdělení Československa můžeme hodnotit z mnoha pohledů, a proto je v následujícím výčtu uvedeno několik objektivních či subjektivních důvodů, proč spolupráce nemohla výrazně postupovat vpřed a na místo toho stagnovala a upadala:

- 1.1. 1993 vznikly uprostřed Evropy dva nové státy - Česká republika a Slovenská republika, aby tato situace probíhala v relativním politickém klidu, museli se představitelé vládnoucích stran plně soustředit na zvládnutí stávající situace, která znamenala novum pro obě republiky a neexistoval návod, kterým by se mohly řídit. Na nic dalšího tak nebyl čas ani vůle.

Na mapě Evropy se objevily dvě nově vzniklé země, jejichž vznik předběhl diskusi o jejich smyslu, které až dodatečně začaly hledat svou ideu⁸¹ a byly nuceny vymezit svůj národní zájem. Ten by měl vycházet z řady konstant – měl by respektovat geografické postavení státu, historické cíle národa a svůj vztah k nejdůležitějším mocenským centrům světa⁸²

- překvapivé rozdělení Československa přineslo k řešení spoustu úkolů

⁸⁰ VÍT, Karel. *Spolupráce visegrádských zemí ve vztahu k integraci do Evropské unie* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/pages/slov_res_vit.htm>

⁸¹ KREJČÍ, Oskar. *Český národní zájem a geopolitika*. Praha: Universe, 1993. s. 5.

⁸² Viz 38. s. 119.

spojených se vznikem dvou nových nezávislých států, bylo nutné vyřešit rozdělení státního majetku, závazků a kompetencí, jejich politické reprezentace proto musely přednostně řešit tyto problémy plynoucí z tohoto rozdělení a tak došlo na určitý čas k upozadění integračního úsilí

- problémem bylo, že nová česká vláda začala razit poněkud jiný směr zahraniční politiky, její stanovisko vůči Visegrádu bylo zpočátku rezervované, později se změnilo až na odmítavé. Předseda vlády Václav Klaus se od myšlenky Visegrádského společenství distancoval, když už v lednu 1993 prohlásil, že Visegrád se Česka netýká, protože jeho ustanovení bylo procesem uměle vytvořeným ze strany Západu⁸³

- vznikem nové české vlády začíná nejen v zahraniční politice období označené jako spor dvou Václavů, jejich spory se projevují v názorech na styl a orientaci české zahraniční politiky. Při jejich hodnocení lze konstatovat, že přínosem prezidenta Václava Havla bylo především lidskoprávní pojetí české zahraniční politiky. Skutečnost, že celosvětově uznávaná osobnost jeho významu podporovala myšlenku evropské integrace a vystupovala v roli iniciátora regionální spolupráce ve střední Evropě byla významnou podporou pro vznik a činnost Visegrádu, z titulu své funkce se rovněž snažil pozitivně ovlivňovat veřejné mínění ve prospěch Visegrádské spolupráce. Naproti tomu nástup Václava Klause do funkce předsedy vlády⁸⁴ znamenal jiný styl zahraniční politiky, jeho profese ekonomů ho předurčovala k tomu, že upřednostňoval spolupráci hospodářskou tzv. klausovskou - Václav Klaus tedy soustředil svůj zájem ve vztahu ke spolupráci V-4 jen na vytvoření free trade area, evropské zóny volného obchodu,⁸⁵ jeho úsilí směřovalo a preference měla spolupráce ekonomická v rámci CEFTA, ale spolupráce politická ho nezajímala, dalo by se konstatovat, že došlo k výměně politiků, jež mysleli na národ, za politiky,

⁸³ NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století (II.)*. Praha: Aleš Skřivan, 2000. s. 245.

⁸⁴ *Česká zahraniční politika : aktéři, struktura, proces*. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. s. 33-37.

⁸⁵ *Diskuse po přednášce Jana Kavana v pondělí v Chatham House, v Královském ústavu pro mezinárodní záležitosti* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <<http://www.blisty.cz/files/isarc/9810/19981021f.html>>

kteří se domnívali, že jsou oprávněni myslet za národ⁸⁶

- *“fatálního omylu se dopustila česká politika v období let 1992-1996 ve vytvoření alternativy: buď střeoevropská spolupráce, anebo Evropská unie. Tato teze, jejíž druhou stranou bylo tvrzení o nepotřebnosti mezihraniční regionální spolupráce, byla od začátku falešná. Jako by skandinávská spolupráce či spolupráce zemí Beneluxu vylučovala účast těchto států v evropských procesech. Tento fatální omyl se však ujal a ujal se zejména kvůli další iluzi, že totiž jednotlivé státy budou mít cestu do evropských struktur ulehčenou, když po ní půjdou samy. Tím se okradly o svoji společnou sílu. Vycházely totiž z falešného přesvědčení, že cesta do evropských struktur bude hladká a rychlá. Neuvědomily si, že vnitřní problémy měla, má a bude mít sama Evropská unie a že společný tlak je vždy účinnější. Tento názor byl skutečností krutě vyvrácen místo něho však žádná nová společná představa nevznikla”⁸⁷*

- Klaus a jeho garnitura museli ospravedlnit rozpad Československa a pokud by nerušeně pokračovala spolupráce se Slovenskem, vznikala by otázka, proč došlo k rozdělení ČR⁸⁸

- nefunkčnost Visegrádu stvrdila především Mečiarova slovenská vláda, která přivedla Bratislavu do mezinárodní izolace, národovecká politika Mečiarovy vlády těžce poškodila slovenské národní zájmy⁸⁹ a zejména styl zahraniční politiky Stanislava Mečiara, který byl označován jako Mečiarův totalitarismus⁹⁰

- neoprávněné iluze o privilegovaném postavení České republiky mezi ostatními postkomunistickými zeměmi, podobně jako svůj význam

⁸⁶ Viz 81. s.5.

⁸⁷ ZAJAC, Peter. Visegrád: Past, nebo nová šance? *Přil. Střeoevropské noviny. Lidové noviny*, 18.2.1999, roč. 12, č. 41, s. 9-11.

⁸⁸ Viz 26.

⁸⁹ PLACÁK, Petr. Visegrádská spolupráce jako test naší vyspělosti. *Lidové noviny*, 20.10.1999, roč. 12, č. 245, s. 10.

⁹⁰ MRÁZEK, Ondřej. Návrat k Visegrádu oživí střeoevropanství. *ZN zemské noviny*, 13.11.1998, roč. 8, č. 266, s. 8.

přeceňovalo i Maďarsko

- nepochopení geopolitických konstant – pro Západ bude vždy klíčovou zemí ve střední Evropě Polsko⁹¹

- odlišná zahraničně politická orientace států V-4, rozdílné zájmy jednotlivých zemí, které se projevovaly v mezinárodní politice i hospodářské oblasti. ČR neměla vždy úplně shodné zájmy s Polskem, už vůbec neměla společné zájmy např. s Maďarskem

- jednoduchý nebyl ani vnitropolitický vývoj a řešení vnitropolitických problémů uvnitř jednotlivých států V-4

- stávající politická situace a stagnace vyhovovala zájmům Polska i Maďarska

- slabinou byla dlouho odkládaná a neřešená problematika životního prostředí

- maďarské požadavky týkající se Gabčíkova nebo prohlášení, že Čechů se Gabčíkovo netýká či polské požadavky stran koksárny ve Stonavě a problém odpovědnosti Polska za stav našich Orlických hor atd.⁹²

- nepříznivé celosvětové klima, problémy s rozpadem Sovětského svazu, vyhocení krize v Jugoslávii působilo dezintegračně

- ekonomická spolupráce byla koncem roku 1992 přenesena do CEFTA

Nutno podotknout, že byla vcelku oprávněně kritizována určitá deklarativnost prvních summitů; ne všechna setkání byla vždy dobře připravena a produktivní. Relativně časté schůzky ministrů zahraničí, obrany, vnitra, ekonomických resortů nebo práce a sociálních věcí během let 1991 a 1992 však byly nesporným přínosem. Jednoznačně se osvědčila zásada vylučovat ze společných jednání čistě bilaterální otázky. Některé představy se ukázaly jako nerealistické. Jde například o návrhy na vytvoření třístranných parlamentních skupin, informačních bank, společného střediska politických studií, založení společné banky, středoevropské univerzity nebo rozpracování některých kulturních projektů. Nevyšly ani pokusy přenést zkušenosti

⁹¹ Viz 83. s. 245.

⁹² Viz 81. s. 133.

fungování Beneluxu do praxe V-3. Určitou oprávněnost měly také obavy, aby se Visegrád nestal pastí v podobě alternativy k evropským strukturám.

Prvky Visegrádu se zachovaly i po rozdělení Československa, ale spíše se jednalo o pouhá prohlášení existence této skupiny. Visegrád byl vzkříšen až po nástupu vlády ČSSD. Fakticky se tak stalo na setkání předsedů vlád tří zemí v Budapešti 21. října 1998. Země navázaly na dobré zkušenosti z prvního období Visegrádu. Oficiálně byla oznámena příslušnost Slovenska k V-3.⁹³

„Klíčovým zájmem a dlouhodobým společným cílem všech států Visegrádu bylo začlenění do stejných evropských a euroatlantických uskupení, nikoli samoučelné vyčleňování z tohoto procesu zakládáním další institucionalizované organizace, která by představovala alternativu k evropské integraci.“⁹⁴

Přes všechny zmiňované nedostatky je výrazným pozitivem Visegrádské skupiny, že sdružuje státy s podobnými historickými kořeny i zkušenostmi, kulturními návyky i ekonomickými problémy a nemá ambice se stát provinciální náhražkou EU. Pokud se díky ní naučíme žít v míru a pohodě se svými sousedy, máme větší šanci naučit se komplikovanému soužití celoevropskému. A z hlediska praktického využití, je nutné říci, že dovážet papíry ze Slovenska je nejen výhodnější, ale i přirozenější než jejich dovoz třeba ze Španělska.⁹⁵

Při sporech o právo Visegrádu na svou existenci, životaschopnost či o jeho významu, se zapomíná na jednu velmi důležitou skutečnost, kterou je fakt, že hlavním a velmi cenným výsledkem spolupráce V-4 je samotný pojem "Visegrád" používaný pro souhrnné označení Polska, Maďarska a Československa (později Česka a Slovenska). Na Západě se rychle vžil a účastnické země mohly zdůrazňovat, že nepatří ani na válčící Balkán, ani do

⁹³ Viz 26.

⁹⁴ KUČEROVÁ, Stanislava. *Bilance a výhledy středu Evropy na prahu 21. století : k 10. výročí československého listopadu 1989 a k 150. výročí T. G. Masaryka*. Praha: Konvoj, 2000. s. 24 – 25.

⁹⁵ Viz 87.

anonymní postsovětské Evropy, ale k mírumilovnému, spolupracujícímu a prozápadnímu Visegrádu. Což musí zřejmě neradi uznat i největší kritici Visegrádského společenství.

3.7 Vize a možnosti pokračování Visegrádské spolupráce

„Středoevropské státy mají díky společnému vývoji po druhé světové válce velmi podobné společné problémy. Je to zdánlivě negativní vymezení možné spolupráce, ale odtud je třeba vzhledem na budoucí evropská kritéria začínat. Především je to faktická a praktická nezakotvenost demokratického právního vědomí v těchto státech. Otázka konstitucionalismu je tedy první oblastí možné Visegrádské spolupráce. Středoevropské státy se vyvíjely v posledním půlstoletí jako uzavřený systém, ostražitě vůči všemu jinému. Přijetí etnické, rasové, náboženské a kulturní jinakosti jako jedné ze základních vlastností globálního světa je druhou širokou oblastí možné Visegrádské spolupráce. Středoevropské státy mají po půlstoletí totalitního státu úplně rozrušené politické elity. Společná výchova demokratických politických elit je třetí z možných oblastí Visegrádské spolupráce. Veřejná, a zejména státní správa neztratila sice ani po dobu socialismu základní vlastnost habsburské státní správy - pokládá totiž občana za svého sluhu, ale neuchovala si její další základní vlastnost - funkčnost. Výchova moderní státní správy může být tedy čtvrtým společným Visegrádským cílem. Dalším polem dnes už existující spolupráce je ekonomika. Přes dominantní orientaci středoevropských ekonomik na západní Evropu vytváří středoevropský prostor zajímavý regionální, dodneška celkem nevyužitý ekonomický prostor. Středoevropský region je dnes paradoxně prostorem tvrdých hranic a minimální příhraniční spolupráce. Zde se nabízí zavedení standardů EU ještě před vstupem do ní. Nakonec je to i jedna z podmínek vstupu. Bez spolupráce v školské a kulturní oblasti, bez společné výchovy nových vzdělavců a nových kulturních elit

zůstává Visegrádská spolupráce jen instrumentálním projektem. Společné historické projekty mohou pomoci pochopit všechno to, co máme společné, a akceptovat, co máme rozdílné. Společné budoucí projekty zase můžou pomoci budovat společnou historii v nových, nekonfrontačních rámcích civilizačních podobností a kulturních rozdílů. To je asi z hlediska budoucí možné Visegrádské spolupráce nejdůležitější. Nabízí se tu především úvaha o širší středoevropské spolupráci od pobaltských států po Slovinsko, Rumunsko, Bulharsko, možná později i pro Chorvatsko a dokonce i Srbsko či Ukrajinu. Visegrádská nabídka však směřuje i do Evropy. I ona potřebuje rozšiřovat zónu stability, bezpečnosti a pokoje. Střední Evropa nedosáhne v nejbližších desetiletích životní úrovně špičkových evropských států. To, čeho však může dosáhnout, je základní změna historické trajektorie a tím i možnost najít svůj vlastní nový program a smysl.“⁹⁶

⁹⁶ Viz 87.

4 Příklady další regionální spolupráce v Evropě

4.1 Balticko - severský prostor

Vývoj ve Skandinávii a Pobaltí probíhal v devadesátých letech mimo zájem české veřejnosti. Naše informovanost o dění v severní Evropě byla malá, navíc zahraniční politika ČR byla výrazně orientována západoevropským směrem.

Konec sovětské nadvlády ve východní Evropě a úplný rozpad SSSR vytvořily předpoklady ke vzniku regionální spolupráce v mnoha různých oblastech Evropy. Balticko - severský prostor zabírá rozlohu necelých dva a půl miliónu kilometrů čtverečních a je osídlen asi 55 milióny obyvatel. Ekonomicky patří tato oblast mezi nejrozvinutější nejen v Evropě, ale také ve světě. Dominující skupinu tvoří skandinávské země Norsko, Švédsko, Finsko a Dánsko, v pozadí zůstávají Litva, Lotyšsko a Estonsko, které na počátku devadesátých let procházely postkomunistickou přeměnou. Zasahují sem ještě také dvě spolkové republiky z Německa (Šlesvicko - Holštýnsko a Meklenbursko - Pomořansko), rozvinutá severozápadní část Ruska a oblasti Karélie a Kaliningradu a samozřejmě nesmíme zapomenout na příslušnost člena Visegrádské čtyřky - Polska, které také zabírá slušnou část baltického zálivu. Nejen geografická a ekonomická podobnost, ale i historická složka spolupráce pomáhaly vytvářet regionální identitu. Politické konflikty v oblasti vycházely zejména z působení Ruska na své bývalé satelity v oblasti. SSSR se nechtělo smířit s úpadkem svého vlivu, ale ani s tím, že politicky vyspělé a stabilní severské státy dokázaly vhodně stimulovat hospodářský rozvoj a politickou stabilitu oblasti Baltského zálivu.

V devadesátých letech tedy v oblasti Baltu působily dvě hlavní formy mezinárodní regionální spolupráce srovnatelné s kooperací Visegrádské skupiny: Severská rada (Švédsko, Norsko, Finsko, Dánsko a nově Island) a Baltická dohoda (Litva, Lotyšsko a Estonsko). Nesmíme však opomenout ještě

třetí, nejnověji vzniklé uskupení, s názvem Rada zemí Baltského moře, kam jsou zahrnuty všechny státy, které spojuje přístup k Baltskému moři (Dánsko, Finsko, Polsko, Švédsko, Norsko, SRN, Litva, Lotyšsko, Estonsko, Rusko a v roli pozorovatele také EU).⁹⁷

4.1.1 Severská rada

Pro obyvatele severských zemí byla otázka spolupráce v nejrůznějších aspektech společenského či hospodářského života samozřejmostí, protože vychází z tradiční severské solidarity, která je nezbytným předpokladem pro život v tomto regionu. Jejím základem jsou velmi podobné kulturních a politické vazby, které nikde jinde ve světě nenajdeme.⁹⁸

Možná právě z těchto důvodů neprobíhala jen na úrovni vlád, jak tomu bylo u Visegrádu, ale zahrnovala působení různých organizací a institucí, soukromých firem, odborů, občanských aktivit a jednotlivců. To Visegrádská skupina se snažila spolupracovat hlavně na poli diplomacie, což byl důvod, proč byla jednáním V-4 vyčítána přehnaná okázalost.

V historii i současnosti můžeme najít zhruba šest hlavních vymezení ovlivňujících rozvoj a formy regionální spolupráce:

- 1) geografické - izolace Skandinávského a Jutského poloostrova od kontinentální Evropy umožnila této oblasti nerušený vývoj ve všech směrech
- 2) jazykové - příbuznost norštiny, švédštiny, dánštiny a islandštiny
- 3) ekonomické - odstranění vzájemných bariér v regionu napomohlo výraznému rozvoji volného obchodu a pohybu kapitálu a pracovních sil. Pomohlo též surovinové bohatství Švédska, norská naleziště ropy

⁹⁷ Viz 2. s. 269-271.

⁹⁸ DOBROVSKÝ, Pavel. *Severská rada a Severská rada ministrů* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <<http://www.severskelisty.cz/ncm/ncm0046.htm>>

v Severním moři a pružná reakce Finska v oblasti rozvoje moderních technologií. Ekonomický faktor byl bezpochyby nejvýraznějším motivem spolupráce

- 4) sociální - model státu sociálního blahobytu ve formě štědrých sociálních dávek
- 5) podobnost politických systémů - ačkoliv Švédsko, Dánsko a Norsko zůstaly konstitučními monarchiemi a Finsko s Islandem se staly republikami, nedošlo ve vnitropolitickém životě ke krizi, která by dovolila přerušit tradici parlamentarismu
- 6) nekonfliktnost v prostoru - v moderní době mezi severskými zeměmi nikdy nevznikl rozpor, který by přerostl do ozbrojeného konfliktu. Ani jeden ze států neusiloval o nadvládu v regionu. V tomto existuje jistá paralela s Visegrádským uskupením. Ani tam nikdo neusiloval o hegemonii nad sousedními státy a nesnažil se soupeřit s významnějšími státy v oblasti⁹⁹

Spolupráce začala okolo roku 1919 vznikem Severské asociace. O intenzivnější spolupráci můžeme hovořit od třicátých let, kdy se představitelé severských států začali scházet na poradních setkáních a konferencích, zaměřených na řešení problémů spjatých s vytvářením modelu vyspělého sociálního státu. Od této doby se pravidelně dvakrát ročně setkávali ministři zahraničních věcí členských států.

Pod vlivem okupace tří z pěti skandinávských zemí se poválečná severská spolupráce prohloubila. Objevily se návrhy na vytvoření tříčlenné skandinávské bezpečnostní obranné aliance, ale problémem bylo postavení Finska (sousedství s SSSR a vzájemné smlouvy o přátelství a pomoci) a odmítavý postoj norské diplomacie. V době studené války hledaly severské země oporu, co se týče bezpečnosti v Severoatlantické alianci. V roce 1952

⁹⁹ Viz 2. s. 271-273.

vznikla Severská rada, jejímiž členy byly Švédsko, Dánsko, Norsko a Island. Finsko se stalo členskou zemí až v roce 1955. Výsledkem její činnosti bylo odstranění pasové kontroly v roce 1952, vytvoření severkého trhu práce roku 1954 a sjednocení podmínek sociálního pojištění v roce 1956. Neúspěšnými se staly snahy o vybudování společné obrany.¹⁰⁰ Až po rozpadu sovětského Ruska se situace obrátila a začala se na společném mezinárodním fóru řešit i tato otázka. Severskou radu doplnila jako pravidelně se scházející orgán ještě Severská rada ministrů, sloužící vládám zúčastněných států. Je v ní zastoupeno, stejně jako v Severské radě, pět zemí (Švédsko, Norsko, Finsko, Dánsko a Island) a tři autonomní teritoria (Alandské ostrovy, Faerské ostrovy a Grónsko). Při hodnocení severské spolupráce bývá oceňováno otevření hranic, vytvoření společného trhu, dosažení rovnosti sociálního a zdravotního zabezpečení pro všechny občany severských zemí. Toto je významný rozdíl oproti Vísegrádské čtyřce, protože té se vlastně nic podobné prosadit nepovedlo. Otevření hranic bylo v jednání, nakonec z něho nic nebylo, z ustanovení společného trhu také sešlo, i když jeho náznaky existovaly a sociální a zdravotní systém v porovnání se severskými státy hodnotit raději vůbec nebudeme. Krok vpřed pro Sever také znamenalo přijetí jazykové konvence, která umožňovala v komunikaci s úřady v jiné severské zemi používat rodný jazyk. Spolupráce se vyvíjela také v oblastech jako ekologie, energetika, školství či finance. Předstupněm evropského integračního procesu skandinávských zemí byla účast všech zemí Severské rady v Evropském sdružení volného obchodu (EFTA).

Na začátku devadesátých let, kdy se vysokou rychlostí rozjel proces evropské integrace, se zdálo, že se severské země nezapojí. To vyděsilo velkou část vedoucích představitelů těchto států. V referendech se pro vstup do Evropské unie vyjádřili ve Finsku i ve Švédsku, Norové se však vyjádřili proti a vstup do EU odmítli. I Dánsko původně zaujalo negativní postoj. Členství

¹⁰⁰ HROCH, Miroslav. *Dějiny Norska*. Praha : Lidové noviny, 2005. s. 270 – 271.

v Evropské unii utlumilo spolupráci členů Severské rady. Některé projekty byly zastaveny, byl omezen rozpočet uskupení, hospodářské a sociální aktivity převzala EU. Nejvýznamnějším projevem společné identity zůstala kultura. Podle některých byl však vstup do EU labutí písní Severské rady. Ty optimističtější naladění pozorovatelé však nehovoří o konci, ale o pokračování spolupráce za jiných podmínek.¹⁰¹

Existovaly také předpoklady spolupráce mezi severskými zeměmi a středoevropskými státy. Jejich srovnání ovšem negativně hovoří vůči druhé skupině. Z geografického hlediska má středoevropský region mnohem větší strategickou hodnotu. Toho často využívaly okolní velmoci, které menší státy střední Evropy zatahovaly do vlastní mocenské politiky. Tomu se Skandinávie v historii vyhnula. Na druhou stranu blízkost středoevropských zemí je výhodou v utužování vzájemných vztahů. Není zde moře jako dělítko, není tu ani žádná jiná přírodní bariéra, což se jeví v tomto případě jako významné plus. Velká část překážek v obchodě byla ve střední Evropě odstraněna v rámci CEFTA. Kvůli slabým ekonomikám zúčastněných států však vzájemný obchod nebyl velký na rozdíl od rozvinutých hospodářství na severu Evropy. Užitečnost spolupráce, do které státy střední Evropy tlačila Evropská unie, se ukázala v porovnání se severskými zeměmi jako slabá. Dalším limitujícím faktorem spolupráce ve středoevropském prostoru je velké množství národů a od toho odvozených národních hnutí. Ani jedno z těchto hledisek ovšem pro vývoj a integraci střední Evropy nemusí být limitující. Můžeme tedy konstatovat, že vedle Beneluxu je Severská rada ukázkovým příkladem fungující regionální spolupráce.

4.1.2 Pobaltské spolupráce

Dalším regionální seskupením podobným Visegrádu je Baltická dohoda.

¹⁰¹ Viz 2. s. 284-286.

Na jejím vzniku se Litva, Lotyšsko a Estonsko dohodly ještě před oddělením od SSSR v roce 1990. V průběhu devadesátých let se podle severského modelu k tomuto původně konzultativnímu orgánu pro koordinaci zahraniční politiky připojily další instituce jako Baltické shromáždění a Baltická rada ministrů, obě inspirované právě zmíněnou severskou předlohou. I zde můžeme najít několik determinant, které působily na vznik a vývoj tohoto společenství.

- 1) geografické - rozlohou i počtem obyvatel musíme počítat pobaltské republiky mezi malé státy a ty se stejně jako kupříkladu státy ve střední Evropě stávají cílem velmocenské politiky některých států a jejich vliv na rozhodování v rámci kontinentu není tak značný. V průběhu staletí se v této oblasti vystřídala německá, polská, švédská a ruská nadvláda.
- 2) jazykové a kulturní - vliv těchto hledisek na vývoj a utváření spolupráce v Pobaltí byl velmi malý. Národnostní podobnost těchto států v regionu byla velká, u jazykové otázky tomu bylo podobně, problém bychom našli pouze u ugrofinsky hovořících Estonců.
- 3) ekonomické - obchodní zájmy také nehrály ústřední roli. Myšlenky jednotné měny či společného ekonomického prostoru se neuskutečnily. Po rozpadu SSSR v těchto zemích došlo k pozvolné proměně hospodářství, jenž se v průběhu 90. let vyčlenily ze sovětského prostoru a zařadily se ke středovýchodní Evropě.
- 4) geopolitické - Pobaltské státy vznikly jako demokratické parlamentní republiky, které vzhledem k vnitropolitické labilitě sklouzly postupně k autoritativním režimům. Návrat k demokracii nastal po pádu sovětského impéria.

Na začátku spolupráce stály spojenecké smlouvy. Po druhé světové válce Baltická dohoda fungovala pouze jako konzultační orgán zahraniční politiky, k těsnější spolupráci se členské státy vzhledem k odlišné zahraniční orientaci nepropracovaly. Situace se změnila příchodem devadesátých let.

Státy se společně snažily vyřešit svůj vztah k Rusku. V nazírání na spolupráci a na vyjednání se Západem měl však každý stát odlišný názor. Představitelé EU apelovali na těsnější spolupráci v pobaltském regionu jako předpoklad pro integraci celoevropskou. Stejně tak tomu bylo také ve vztahu Evropské unie k Visegrádské čtyřce a i tady se nakonec vyvíjené snahy ukázaly jako liché.

Navíc se na scéně objevily další problémy. Estonsko, které bylo z těchto tří republik hospodářsky nejrozvinutější, nechtělo ztrácet se zaostalejšími sousedy a upřednostňovalo spíše spolupráci se severskými zeměmi, čemuž napomáhala i jazyková blízkost s Finskem. Litva se zase snažila začlenit spíše do skupiny zemí střední Evropy.

Ještě na počátku devadesátých let to vypadalo, že se pobaltské státy budou orientovat severním směrem, po roce 1993 se situace obrátila a přednost dostala plná integrace směrem na Západ. Po odmítnutí Ruska a jeho garancí byl hlavním bodem, spojující zájmy pobaltských států, vstup do Severoatlantické aliance. Úsilí o vstup do Evropské unie tak jednoznačně nepůsobil. Zařazení Estonska do první skupiny uchazečů o členství v roce 1997 mělo negativní dopad na spolupráci v regionu.

Společenská a ekonomická transformace pobaltských států postupovala paralelně se střední a hlavně východní Evropou. Oproti ní pobaltské státy charakterizovala lepší součinnost. Ale i zde se, stejně jako ve střední Evropě, ukázaly také problémy, třeba jako vzájemná rivalita. Jednotícím prvkem společenství byla obava z Ruska. Přesto je spolupráce v Pobaltí hodnocena pozitivně. Oproti V-4 je vidět znatelný pokrok v řešení společných problémů na mezinárodní úrovni. Kritici naopak poukazují na formálnost a malou efektivitu spolupráce. Rozdíl mezi Severskou radou a její slabší baltickou kopií spočíval hlavně v tom, že ekonomická kooperace v Pobaltí nebyla souběžným procesem s integrací do západní struktur, jak tomu bylo ve u skandinávských států, ale pouze jasným předstupněm ke členství v EU. V tom je Baltická rada hodně podobná státům V-4, protože Evropská unie oběma společenstvím nápadně spolupráci doporučovala, ale také obě dvě skupiny států viděly

v kooperaci výrazné urychlení na cestě vstříc evropské integraci.¹⁰²

4.1.3 Rada zemí Baltského moře

Rada států baltského moře (Council of the Baltic Sea States, CBSS) slučuje státy okolo Baltského moře. Oficiálně byla Rada ustavena na setkání všech členských zemí - Litvy, Lotyšska, Estonska, Spolkové republiky Německa, Finska, Švédska, Norska, Dánska, Ruska a Polska a pod dohledem Evropské unie z pátého na šestého března roku 1992 v dánské Kodani. *“CBSS koordinuje stanoviska zemí k zásadním zahraničněpolitickým problémům a vztahy se sousedními zeměmi, zejména s Ruskem.”*¹⁰³ Dále měla spolupráce pokračovat také formou diskuzí ve většině oblastí veřejného života, od ekologie, přes kulturu, politické dění, až k bezpečnosti a ekonomice. V devadesátých letech se zde však jednalo o uskupení ve stejném slova smyslu jako například u Beneluxu či Visegrádské skupiny. Těžko by totiž spolu na té nejužší úrovni mohly spolupracovat tak odlišné státy, jako byly některé z těch členských zemí v tomto regionu. Posun vpřed přinesl až rok 2000, kdy byl Radou přijat akční plán na zlepšení vzájemného obchodování, boje za lidská práva menšin a snížení kriminality. *“Na Radu zemí Baltského moře navazuje mnoho dalších iniciativ, jako je například Unie Baltických měst (UBC), Baltická obchodní a poradní rada (BAC) nebo Komora obchodních asociací Baltického moře (BCCA). Mezi hlavní projekty lze zařadit dálniční propojení východního pobřeží Baltského moře (Via Baltica), přímé železniční spojení Litvy se západní Evropou či Baltický energetický prsten (plán propojení postsovětského energetického systému s jeho střeoevropským, západoevropským a skandinávským protějškem).”*¹⁰⁴

¹⁰² Viz 2. s. 288-291.

¹⁰³ Lotyšsko: *Zahraničně-politická orientace* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/lotyssko-zahranicne-politicka-orientace/3/1000682/>

¹⁰⁴ Viz 2. s. 298.

4.2 Benelux a jeho komparace s Visegrádem

Spolupráce zemí Beneluxu bývá jednoznačně považována za vzorový příklad kooperace na mezinárodní scéně. Tím, že se jednalo především o vytvoření vzájemně prospěšného společenství, je paralela s Visegrádskou skupinou na místě. Blízkost Belgie, Nizozemí a Lucemburska byla dalším pojítkem se skupinou vzniklou ve střední Evropě. Navíc ani zde nenalzáme žádné překážky ve formě přírodních bariér či moře.

Sjednocení Beneluxu poprvé proběhlo v dobách Francké říše. Poté došlo v průběhu několika staletí k jeho rozdělení a následně dalšímu spojování. Společenství Benelux fakticky vzniká podpisem Celní úmluvy z roku 1944, čímž se Belgie, Nizozemí a Lucembursko zavázaly zrušit cla ve vzájemném obchodě a nastavit stejná cla na vnějších hranicích. Právě společná historická zkušenost a identita občanů byla jedním z nejdůležitějších faktorů pro vznik možné instituce.

I u Visegrádské skupiny mají její členské státy povětšinou společné dějiny. Ovšem u středoevropské oblasti není společná historická zkušenost tak intenzivní jako u zemí Beneluxu.

Geopolitické postavení Beneluxu oproti visegrádským zemím nahrávalo k lepší ekonomické prosperitě. Výhodná přímořská poloha, významná ložiska uhlí a železné rudy umožnily vznik velkého hospodářského imperia. Belgie, Nizozemí a Lucembursko se usadily na špici celoevropského obchodu, průmyslu, dopravy a finančnictví.

Z hlediska Visegrádu nebyla česko - polská naleziště černého uhlí v celoevropském měřítku jistě zanedbatelná, ale vyrovnat se pobřeží Severního moře nedokázala. Navíc přestože se státy V4 nacházejí ve středu Evropy, o tak výhodné poloze jako v případě Beneluxu nemůže být také ani řeč. Postavení mezi Německem a Ruskem rozvoji oblasti nijak výrazně nepomohlo a když tak spíše směrem zpět. Dalším markantním rozdílem je několikanásobně vyšší rozloha Visegrádské skupiny, což samo o sobě vytváří i větší rozdíly

v jednotlivých oblastech regionu.¹⁰⁵

Patrně největší rozdíly můžeme nalézt ve srovnání ekonomik těchto dvou evropských společenství. Země Beneluxu mají maximálně otevřené ekonomiky a hrubý domácí produkt (HDP), rozpočítaný na jednoho obyvatele, jeden z nejvyšších v Evropě. Výrazně převažuje podíl služeb a exportu zboží, tedy terciárního sektoru. Obchodní vztahy mezi nimi můžeme hodnotit jako velice intenzivní. Vzájemně jsou si státy prakticky nejvýznamnějšími obchodními partnery.

U států V-4 jsou ekonomiky také dost podobné a to i včetně HDP na obyvatele. Ovšem jejich vyspělost je několikanásobně nižší než u zemí Beneluxu stejně jako míra otevřenosti jednotlivých hospodářství. Zásadním rozdílem je míra intenzity vzájemného obchodu. U visegrádských zemí je vzájemný obchod na výrazně nižší úrovni. Pro Česko je Slovensko partnerem č. 2, Polsko je na 9. místě a Maďarsko figuruje až na šestnáctém místě. U Maďarska se visegrádské země ocitly mezi 12. a 16. místem a u Polska je můžeme nalézt mezi 10. a 22. místem. Pouze u Slovenska se všechny státy V-4 nacházejí v první desítce (ne však v první pětce).¹⁰⁶

V osmdesátých a devadesátých letech je spolupráce zemí Beneluxu směřována do nových oblastí. Dochází k rozvoji dopravní infrastruktury, ochrany životního prostředí, poskytování zdravotní péče a kooperaci místních samospráv. Spolupráce ve všech zmíněných bodech přetrvává dodnes a nepřerušil ji ani proces sjednocování Evropy.

Hospodářská unie Beneluxu je striktně mezivládní organizací. Její instituce můžeme rozdělit do tří skupin - exekutivní, poradní a soudní. Nejvyšším rozhodovacím orgánem je Výbor ministrů (ministrské resorty závisí na agendě). Nejvyšším administrativním orgánem je Rada hospodářské unie, která se skládá z vysokých úředníků jednotlivých ministerstev. Zajišťují

¹⁰⁵ Viz záznam 2. s. 300-305.

¹⁰⁶ *Statistická ročenka české republiky 2008* [online]. [cit. 2009-01-22]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/kapitola/10n1-08-2008-1100>>

provádění rozhodnutí Výboru ministrů a připravují pro ně agendu. Nejvýznamnějším poradním orgánem je Meziparlamentní poradní rada nebo-li Parlament Beneluxu. Poslanci národních parlamentů činí doporučení v oblastech fungování hospodářské unie, kulturního sblížení či zahraničně-politické spolupráce. Nechybí ani soudní orgán - Soudní dvůr Beneluxu, který aplikuje právo na žádost jednotlivých národních soudů a rozhoduje pracovně-právní spory.

Benelux byl v druhé polovině dvacátého století významným aktérem světového obchodu a mezinárodní politiky. Region sehrál důležitou roli jako jednotný článek významně napomáhající evropskému sjednocování. Ani Benelux však neprovázely pouze úspěchy. Některá společná stanoviska nepřinesla žádný výsledek, jiná vyšuměla do ztracena. Výrazným problémem bylo, že země Beneluxu se nikdy nedokázaly dohodnout na sjednocení zahraniční politiky.

Většinu podmínek spolupráce jako u Beneluxu můžeme najít také u visegrádských zemí, zde jsou ale nepoměrně slabší. Základní rozdíl spočívá v tom, že vzhledem k velikosti Lucemburska jde v Beneluxu spíše o bilaterální spolupráci. Proto nemůže sloužit jako model trojstranné či dokonce čtyřstranné spolupráce. Nelze si představit, že by země Visegrádu vybudovaly tak složitý institucionální systém spolupráce, ani to, že by V-4 dávala vnitřní kooperaci příklad ostatním, jako tomu je u Beneluxu. Náhled na spolupráci těchto dvou regionů se změnil koncem roku 1998, kdy došlo k obnově Visegrádské smlouvy. O spolupráci však i poté musíme hovořit spíše v mezích přátelství, protože nějaké hospodářské interakce byly stále v nedohlednu.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Viz 2. s. 312-313.

Závěr

Málokterý region má za sebou tak bohatou historii integračních pokusů jako střední Evropa. Je zajímavé, že myšlenka sjednocení uvnitř evropského kontinentu zasáhla nejen slovanské národy jako Poláky, Čechy a Slováky, ale také Maďary, jejichž povaha je od té slovanské dost odlišná. Kočovný národ, který se po staletí přesouval z oblastí střední Asie směrem na západ až do střední Evropy, kde se podle všeho již usadil. Naopak Slované z této oblasti pocházeli odpradáвна a bojovali, jen když opravdu museli a to za svoji pravdu, za svoji svobodu, za sebe. Tím se od rozpínavých a výbojných Maďarů zásadně liší. Přesto všechny tyto národy v počátcích spojovala nejen blízkost z geografického hlediska, ale také více či méně společná sounáležitost k Habsburské monarchii.

Trochu stranou vždy stálo Polsko. V budoucnu se ovšem ukázalo, že je to právě Polsko, kdo měl nejkvalitnější postoj, co se týče integračního procesu ve střední Evropě. Což se vlastně dalo čekat, protože polský stát po mnohá staletí spadal pod nejrůznější cizí hegemony, jako například Prusko či Rusko.

V historii evropského kontinentu se různých soustátí se společnou historií a polohou objevilo hned několik. Ať už to byl Benelux, Pobaltí či skandinávské země. Jednalo se o území nejen se společnou historií, ale také o regiony mající podobné zájmy (politické, hospodářské, bezpečnostní), podobnou pozici v Evropě i ve světě. Sjednocovaly je také společné hrozby.

Státy V-4 se vytvořením vzájemně prospěšné organizace snažily předejít problémům vzniklým na počátku devadesátých let dvacátého století, kdy došlo k pádu zelené opony a konci studené války. Rozpadem sovětského bloku došlo k návratu demokratických tradic do zemí, které se nalézaly po dlouhá desetiletí v područí totalitních režimů sovětského typu. Náhlý nástup demokracie v Československu, Polsku a Maďarsku, která zvítězila nad útlakem a nesvobodou, otevřel dveře kapitalistickému rozvoji zmíněných států a jejich “návratu do Evropy”. Prvotním společným zájmem států bylo

zrušení Rady vzájemné hospodářské pomoci (28. června 1991), která bránila ekonomickému rozvoji regionu západním směrem a také rozpuštění vojenských struktur Varšavské smlouvy (1. července 1991). K dohodě došlo bez problémů a celkem záhy, a tak se zrodila myšlenka na sjednocení společného území těchto tří států, které mělo urychlit integraci do evropských struktur.

Kromě společné historie, geografické polohy a odstranění přetrvávajících pozůstatků sovětské komunistické éry existovaly minimálně další dva významné body pro vzájemnou spolupráci:

- Československo, Maďarsko a Polsko se stále obávaly výrazného vlivu Ruska v této oblasti. Strach ze sovětského područí byl základním kamenem všech společných snah o vstup do nějaké evropské či světové bezpečnostní aliance. Nasnadě bylo nejlépe společné přistoupení k NATO (Severoatlantická aliance, sdružující většinu vyspělých evropských států a USA).
- Také v politice a ekonomice chtěly státy uskutečnit obrat o 180 stupňů západním směrem. Fungující Evropské společenství, pozvolna se transformující v Evropskou unii, mělo za cíl spojit nejprve rozvinutou a poté celou Evropu v jeden celek. Státy jako Polsko, Maďarsko a Československo (po roce 1993 pouze Česko, protože Slovensko v důsledku rozdělení na ostatní země V-4 ztrácelo, a proto se mezi první uchazeče o vstup zařadit nemohlo) se chtěly stát prvními členy EU ze zemí bývalého východního bloku. K jednacímu stolu byly všechny tři státy pozvány společně, Evropská unie totiž apelovala na jejich vzájemnou spolupráci, jenž měla uspišit proces evropské integrační politiky. A jednoznačná výzva od EU se rozhodně přehlédnout nedala.

Kromě společných jednání důležitých pro vstup do evropských institucí, jejichž konec spadá do stejné doby jako konec třetího summitu v Krakově, můžeme nalézt ještě další kladné body spolupráce. Institucionální zakotvení Visegrádu bylo natolik slabé, že můžeme dosažené výsledky

zanesené ve společných deklaracích považovat po právu za dost výrazný úspěch. *“Visegrádská čtyřka nebyla klasickou mezinárodní organizací jako Evropská unie, Severoatlantická aliance či Světová obchodní organizace. Neměla stálý sekretariát, sídlo a zaměstnance, přesto se stala v 90. letech hýčkaným pojmem a byla vydávána téměř za příklad mezinárodní spolupráce paar excellence.”*¹⁰⁸ Za úspěch se dá považovat také to, že v důsledku Visegrádu dochází nejen k prohloubení vztahů mezi jednotlivými členy, ale také k otupení ostrých hran při vyjednáváních ohledně vzájemných sporů. Mnozí si však vybaví vzájemné rozpory plynoucí ze spolupráce jednotlivých států, které bránily výraznější spolupráci.

Polsko se svojí severovýchodní polohou mělo problémy ujasnit si, do jaké části Evropy vlastně patří. Velká část poučené veřejnosti Polsku přisuzovala pozici mostu mezi seversko-baltickým prostorem a střední Evropou, jiní zase jako mostu mezi západním světem zastoupeným Německem a východním pod vlivem Ruska. Pravda však byla taková, že Polsku ani jedna z těchto pozic nevyhovovala. Snažilo se proto co nejvíce uspišit cestu západním směrem, ať už do NATO či EU a ve Visegrádu vidělo vhodného pomocníka.

Maďarsko si vlivem rychlejších a účelnějších vnitřních reforem udržovalo pocit jistého náskoku až nadřazenosti nad ostatními členy společenství. Skoro při každé příležitosti se mohlo zdát, jakoby maďarská strana ostatní členy uskupení vlastně nepotřebovala. Maďarsko nikdy nebylo tím, kdo by vzájemnou spolupráci považoval za nezbytnou, tvářilo se jako by ho Visegrádská skupina ani příliš nezajímala a bralo ji jako “nutné zlo” na cestě západním směrem.

Česká republika svou polohou v “srdci Evropy” a s celoevropsky respektovanou politickou garniturou měla cestu vstříc Evropě pravděpodobně nejsnadnější. Ale bylo to právě Česko, které svojí zahraniční politikou i

¹⁰⁸ Viz 29.

vnitropolitickými problémy visegrádskou spoluprací na několik dlouhých let zmrazilo. V důsledku změny vládnoucí strany byla společná politika s Polskem a Maďarskem odsunuta do pozadí. Došlo také k rozpadu Československa na dva státní celky Česko a Slovensko. V roce 1998, kdy došlo z české strany k oživení Visegrádu, zbyl z kvalitně fungujícího uskupení vzniklého ve střední Evropě pouze jeho stín.

Po rozpadu Československa nastal ve Visegrádské skupině rozkol ohledně spolupráce a domluveného dalšího společného postupu. Problémem byla účast Slovenska. To nemohlo počítat s postupem do evropských struktur společně s rozvinutějším Polskem, Českem a Maďarskem. Nakonec se však Slovensko k V-3 připojilo, společné plány se pozměnily a vznikla konečná Visegrádská čtyřka.

Visegrádská skupina se dozajista nemůže srovnávat s ekonomicky mnohem více rozvinutými zeměmi jako Nizozemsko, Belgie, Finsko, Norsko anebo Švédsko. Proto se od ní daly těžko očekávat podobné úspěchy jako u Beneluxu či Severské rady, kterým výrazně napomohl takřka nerušený vývoj ve druhé polovině dvacátého století. Nedá se ovšem tvrdit, že visegrádská spolupráce neměla smysl. V době utváření nových pořádků v Evropě bylo sblížení určitě výhodnější než samostatný postup. V celoevropském kontextu byla kooperace střední Evropy jistě vítána, nejednalo se ovšem o kooperaci nikterak zásadní.

Střední Evropa je brána jako důležitá součást Evropy, nemůžeme ji však významem porovnávat například se západní Evropou. Proto se Česko, Slovensko, Polsko a Maďarsko prostřednictvím Visegrádské čtyřky snaží západní části Evropy přiblížit nebo lépe sjednotit se s ní, když ji nelze dohonit. A to je jednoznačný krok kupředu ve vývoji v jednotlivých zemích, ale také celé Evropy. Vyrovnat se někomu, dohonit ho, předstihnout či prostě jen být lepší je po staletí jeden z nejdůležitějších faktorů, proč se lidská civilizace stále vyvíjí směrem kupředu. A proto když se někdo ptá Visegrád?! Proč?, já říkám Visegrád?! Proč ne...

Resume

Bakalářská práce mapuje vznik, činnost a význam Vísegrádské skupiny V-4 - středoevropského společenství čtyř států: České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska v letech 1991 - 1997. Nastiňuje situaci po sametové revoluci v listopadu 1989, zachycuje rozpad sovětského bloku a snahu o odstranění přetrvávajících sovětských struktur (RHVP a Varšavská smlouva). Sumarizuje důležité body spolupráce, které zásadně ovlivnily nejen činnost tohoto společenství, ale také účastnické země jako takové. Rozpracovává spolupráci diplomatických sborů členských států při tvorbě deklarací na nejdůležitějších summitech, nechybí ani názory a postřehy čelních osobností, bez kterých by tato instituce dozajista neexistovala. Dílo se dotýká problematiky Evropské unie a prvních integračních pokusů zmíněných států (přípravy a podpisy významných smluv) či jejich následného vstupu. V textu nechybí rovněž srovnání s podobnými typy společenství v Evropě jako jsou Benelux nebo Severská rada. V práci také můžeme najít vyjádření sousedních států České republiky a jejich názory na Vísegrád a českou mezinárodní politiku. Důležitý je také pohled z hlediska samotných členů, který můžeme nalézt na konci práce. Závěr obsahuje zhodnocení významu spolupráce V-4, dosažené výsledky a ohlasy u nás i ve světě.

Summary

Baccalaureate work maps rise, activity and meaning Visegrád group V-4 - Central European community of four states: Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia in years 1991 - 1997. Outlines situation after velvet revolution in November 1989, takes down break up of Soviet bloc and endeavour about clearance of continuing Soviet structures (RHVP and Warsaw pact). Summarises important points of cooperation, that in principle affected not only activity of this community, but also participant countries as such. Elaborates cooperation diplomatic bodies of member states at the setting declaration on most important summits, nor not absents views and perceptions of prominent personalities, without which would this institution for sure did not exist. Work touches problems of European Union and first integrative attempts mentioned states (preparation and signs of remarkable contracts) or their subsequent entrance. Let-in note not absents as well comparison with similar types of companies in Europe as are Benelux or Nordic Council. In work also we can find formulation neighbouring states Czech Republic and their opinions of Visegrád and Czech international policy. Important is also look in light of himself member states, that we can find at the end of work. Close includes estimation of meaning cooperation V-4, achieved records and receptions at our place also abroad.

Seznam použitých pramenů

- 1) *Česká zahraniční politika : aktéři, struktura, proces.* Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. 151 s.
- 2) *Česká zahraniční politika : úvahy o prioritách.* Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 1997. 293 s.
- 3) DIENSBIER, Jiří. *Od snění k realitě: vzpomínky z let 1989 – 1999.* Praha: Lidové noviny, 1999. 442 s.
- 4) HAVEL, Václav. *Projevy: leden – červen 1990.* Praha: Vyšehrad, 1990. 182 s.
- 5) HROCH, Miroslav. *Dějiny Norska.* Praha : Lidové noviny, 2005. 340 s.
- 6) KLAUS, Václav. *Mezi minulostí a budoucností.* Brno : Nadace Universitas Masarykiana : Georgetown ; Praha : Svoboda, 1996. 390 s.
- 7) KLAUS, Václav. *Nemám rád katastrofické scénáře.* Ostrava : Sagit, 1991. 173 s.
- 8) KONTLER, László. *Dějiny Maďarska.* Praha: Lidové noviny, 2001. 601 s.
- 9) KREJČÍ, Oskar. *Český národní zájem a geopolitika.* Praha: Universe, 1993. 179 s.
- 10) KUČEROVÁ, Stanislava. *Bilance a výhledy středu Evropy na prahu 21. století : k 10. výročí československého listopadu 1989 a k 150. výročí T. G. Masaryka.* Praha: Konvoj, 2000. 375 s.

- 11) MAKRLÍK, Václav. *Češi a Evropa: Sdílené dějiny*. Praha: Ideál, 2007. 182 s.
- 12) NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století (II.)*. Praha: Aleš Skřivan, 2000. 287 s
- 13) PELTRÁM, Antonín. *Evropská integrace a Česká republika*. Praha: Grada, 2009. 143 s.
- 14) PRAŽÁK, Richard. *Maďarsko*. Praha: Libri, 2005. 141 s.
- 15) ŘEZNÍK, Miloš. *Polsko*. Praha: Libri, 2002. 228 s.
- 16) VEBER, Václav. *Dějiny sjednocené Evropy*. Praha: Lidové noviny, 2004. 646 s.
- 17) VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny české politiky v dokumentech*. Praha: Professional publishing, 2005. 764 s.
- 18) VYKOUKAL, Jiří. *Visegrád: možnosti a meze středoevropské spolupráce*. Praha: Dokořán, 2003. 406 s.
- 19) VYSTAVĚLOVÁ, Miroslava. *Potenciál středoevropské spolupráce v textu evropské integrace* : Bakalářská práce. Brno : Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií, 2006. 64 s.
- 20) DIENSTBIER, Jiří. Visegrád není výmysl Západu. Zaps. Pavel Dostál. *Rudé právo*. 11.01.1994, roč. 4, č. 8, s. 9..
- 21) DIENSBIER, Jiří. Visegrád. *Mezinárodní politika*, 1999, roč. 23, č.2.
- 22) FIALA, Vlastimil. Regionální spolupráce ve střední Evropě. *Politická revue I*, 1995, č. 6.

- 23) KLAUS, Václav. Sociálnědemokratický Visegrád? *Lidové noviny*, roč. 9, č. 228, s. 9.
- 24) LÉKÓ, Ištván. Třístranný summit. *Respekt*, 1991, č. 9, s. 9.
- 25) LEŠKA, Vladimír. Minulost, přítomnost a budoucnost Visegrádské spolupráce. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 4, s. 11.
- 26) LLOYD, John. Evropa - trh nesplněných přání. *Lidové noviny*, 20.4.1993, roč. 6, č. 91, s. 5.
- 27) MACH, J.Ž. Vrcholná schůzka ve Visegrádu. *Tvorba*, 1991, č. 9, s. 4.
- 28) MRÁZEK, Ondřej. Návrat k Visegrádu oživí středoevropanství. *ZN zemské noviny*, 13.11.1998, roč. 8, č. 266, s. 8.
- 29) NERS, Krzysztof J. Spolupráce ve střední Evropě. *Lidové noviny*, 17.5.1993, roč. 6, č. 112, s. 5.
- 30) NIKOLSKI, Viktor. Stav transformace ve východní Evropě. *Lidové noviny*, 19.9.1996, roč. 9, č. 220, s. 16.
- 31) PLACÁK, Petr. Visegrádská spolupráce jako test naší vyspělosti. *Lidové noviny*, 20.10.1999, roč. 12, č. 245, s. 10.
- 32) SCHMARCZ, Martin. Vize Visegrádu: zklamané naděje a realita. *Mladá fronta Dnes*, 20.1.1994, roč. 5, č. 16, s. 6
- 33) SKUBISZEWSKI, Krzysztof. Visegrád není mrtvě narozené dítě. Zaps. Pavol Minárik. *Rudé právo*. 7.3.1995, roč. 5, č. 56, s. 4.
- 34) SLEZÁK, Milan. Západ, východ a Visegrád. *Týden*, roč. 1995, č. 13, s. 42.

- 35) STASZ, M. Po staletích znovu Visegrád. *Svobodné slovo*, 1991, roč. 47, s. 1-2.
- 36) VALENTA, Jaroslav. Středoevropská identita a její perspektiva. *Mezinárodní politika*, 1999, roč. 23, č. 12, s.14-16.
- 37) Visegrád redivivus – Oživený Visegrád. *Mezinárodní politika*, roč. 23, č. 2, s. 3.
- 38) Zachrání demokracii na Slovensku zapomenutá idea Visegrádu? *Práce*, 27.10.1997, s. 7.
- 39) ZAHRADNÍČEK, Tomáš. Naši furianti a Visegrádská spolupráce. *Lidové noviny*, 30.10.1998, s. 8.
- 40) ZAJAC, Peter. Visegrád: Past, nebo nová šance? *Príl. Středoevropské noviny. Lidové noviny*, 18.2.1999, roč. 12, č. 41, s 9-11.
- 41) ZAVADIL, Petr. Mocenská rovnováha v EU a Visegrád. *Mezinárodní politika*, 1999, roč. 23, č. 2, s. 9 - 10.
- 42) ZAVADIL, Petr. Zmrtvýchvstání Visegrádu. *Lidové noviny*, 18.12.1997, s. 9.
- 43) *Bulharsko a Balkan PAC 2004* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <http://www.packaging-cz.cz/pdf/2005_01/Packaging_01_05-15.pdf>
- 44) *Diskuse po přednášce Jana Kavana v pondělí v Chatham House, v Královském ústavu pro mezinárodní záležitosti* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <<http://www.blisty.cz/files/isarc/9810/19981021f.html>>
- 45) DOBROVSKÝ, Pavel. *Severská rada a Severská rada ministrů* [online]. [cit.2009-03-27]. Dostupné z: <<http://www.severskelisty.cz/ncm/ncm0046.htm>>

- 46) LATAIANU, Gabriel. *Perspektiva vstupu do EU a její vliv na proměny Rumunská v devadesátých letech* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=350>
- 47) Lotyšsko : *Zahraničně-politická orientace* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/lotyssko-zahranicne-politicka-orientace/3/1000682/>>
- 48) LOUŽEK, Martin. *Visegrádská čtyřka – patnáct let poté* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <<http://www.virtually.cz/index.php?art=10517>>.
- 49) *Středoevropská zóna volného obchodu* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <http://www.project-aliante.org/UserFiles/File/answer_10_cz.pdf>
- 50) *Volební program ODS 1992*. [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <<http://www.ods.cz/volby/programy/1992/program.php?kap=5>>
- 51) *Poker o svět* [online]. [cit.2009-03-27]. Dostupné z: <<http://www.jedinak.cz/stranky/txtbrzezinski.html>>
- 52) *Problematika ekonomického rozvoje národů SVE (2)* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <<http://www.e-polis.cz/svetova-ekonomie/182-problematika-ekonomickeho-rozvoje-narodu-sve-2.html>>
- 53) *Statistická ročenka české republiky 2008*. [online]. [cit. 2009-01-22]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/kapitola/10n1-08-2008-1100>>

- 54) *Strategie prosazování obchodně ekonomických zájmů ČR v Rumunsku - výchozí situace* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/rumunsko/strategie-rumunsko-vychozi-situace/1000686/42788/>>
- 55) *Visegrád.* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <<http://tosneci.wz.cz/r2004/madarsko/den3/Visegrád.htm>>
- 56) *Visegrád declaration 1991* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <<http://Visegrádgroup.eu/main.php?folderID=940&articleID=3940&ctag=articlelist&iid=1>>
- 57) *Visegrád (1) - Střední Evropa a spolupráce* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <<http://www.e-polis.cz/mezinarodni-vztahy/186-Visegrád-1-stredni-evropa-a-spoluprace.html>>
- 58) VÍT, Karel. *Spolupráce Visegrádských zemí ve vztahu k integraci do Evropské unie* [online]. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/pages/slov_res_vit.htm>